

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

Bakalářská práce

Radim Košner

Obraz Strakonice v období let 1526-1600

**The image of Strakonice in the period
of the years 1526-1600**

Místo a rok odevzdání:

V Praze 2012

Vedoucí práce:

prof. PhDr. Jaroslav Čechura DrSc.

Rád bych poděkoval panu prof. PhDr. Jaroslavu Čechurovi DrSc. a paní prof. PhDr. Ludě Klusákové CSc., kteří se svými náměty, připomínkami a odborným vedením výrazně zasloužili o vznik a zdárné dokončení této práce.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia, či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 12.5.2012

podpis: Košner Radim

Abstrakt a klíčová slova

Abstrakt

Společnost českého raného novověku je velice komplikovaný organismus, bez ohledu na to, v jaké zemi, či v jakém typu obce ho chceme studovat. V případě, že bych se ho pokusil pojmut „totálně“, nevystačil by mi s největší pravděpodobností ani rozměr široké monografie. Postupně jsem se tedy dopracoval k výběru hlediska zaměřené na soukromé vlastnictví nemovitostí.

Tato práce si tedy bere za úkol dvě věci. Nejdříve se bude snažit vyjádřit složení Strakonice a jejího velkostatku. Na to bude následovat snaha vytvořit sondu do společnosti obyvatel města Strakonice a nedalekého okolí a u této masy lidí se pokusím na základě jejich majetnosti určit alespoň část strakonické elity a některá úskalí tohoto hlediska.

Klíčová slova

Strakonice, město, měšťan, městečko, vesnice, rychtář, purkmistr, purkrabí, rytíř, šlechtic, převorství, řád Maltézských rytířů, cechy.

Abstract and keywords

Abstract

Czech new age society is very complicated organism regardless of a country or type of locality we want to study it. In case that I try to contain it totally with the most probability I wouldn't be able to manage with size of large monograph. Step by step I had achieved to choice of point of view concentrated on private ownership of immovable property.

This dissertation is taking as a target two things. At first it will try to express constitution of the city Strakonice and its manor farm estate. Next effort to make an analysis of Strakonice inhabitant's society and not far surrounding's society. At this mass of people I'll try to determine part of Strakonice's elites and some difficulties to this point of view by using knowledge of their immovable property.

Keywords

Strakonice, city, citizen, small town, village, reeve, burgomaster, burgrave, knight, aristocrat, priory, order of Maltese knights, guilds.

Obsah

Úvod	7
1 Strakonice a jeho součásti	8
2 Strakonický hrad a zámek	15
3. Strakonický velkostatek	18
4. Česká města v 16. století	22
5. Město Strakonice	26
6. Strakonický měšťan, poddaný či nepoddaný	38
Závěr	51
Seznam ilustrací	52
Seznam pramenů a edic pramenů	53
Seznam literatury	54

Úvod

Když se řekne město a jeho obyvatelé, vybaví se nám obec, v níž žijeme s našimi blízkými. Možná škola, do které pravidelně docházíme, práce, kde trávíme celé dny. To vše a mnohé další nám vytváří prostorový obraz města tak, jak ho chápeme dnes. Ve své práci bych se rád zaměřil na to, jak lidé ve Strakonících chápali své město v letech 1526 až 1600. Co jim přinášelo žít na tomto opevněném kusu země, jež symbolizoval jak bezpečnostní, tak kulturní, náboženské, obchodní a další jistoty?

Na vybraných pramenech se pokusím demonstrovat alespoň část strategie několika „patriarchálních“ strakonických rodů, poodhalím „práva a povinnosti“ strakonického měšťana ve věci soudní atd. Zpracování práce zásadně ovlivnila skutečnost, že pramenná základna, jenž se dochovala, je torzem původních záznamů. Z tohoto důvodu jsem nemohl nahlédnout do všech stran tehdejšího života ve Strakonících, což ale nebrání tomu zaměřit se na to, co máme v rukou. I zde se dají nalézt zajímavé momenty děje na výše zmíněném místě a čase.

Za tímto účelem jsem vybral dvě obilná registra z počátku sedmnáctého století, urbář Václava Zajíce z Hazmburku a na Strakonících, a jak pramen takto o sobě mluví, knihu pamětních zápisů pro století šestnácté (především). Na nich se pokusím odhalit jednak strukturu strakonického velkostatku a hlavně vliv držení nemovitého majetku na tehdejší obyvatele ze Strakoníc a nedalekého okolí.

Rád bych se dopředu omluvil za možná častější používání citací, ale právě je vnímám jako podstatné. Ony mi mají pomoci, což s nadějí očekávám, že udělají, odhalit skutečnosti, kterými se chci v této práci zabývat. Také se omlouvám těm, kteří nemají v lásce statistické tabulky a grafy. Dovolím si zde připomenout jeden úryvek z nejmenované písničky, kde se zpívá: „*Statistika nuda je, má však cenné údaje...*“ A tak doufám, že i v mém případě se tomu tak stane a budeme moci docenit v nich obsažené údaje.

1. Strakonice a jeho součásti

„Hrad strakonický, v rovině při městě Strakonících postavený, obdržel jméno své po osadě, která tu byla dříve než založen byl. Zakladatel tedy nemoha si jiné příležitější místo voliti, nucen byl jej postaviti v pouhé rovině a podlé toho také zpevniti. Postaven byl v rohu, kdež Volyňka ústí v Otavu, a tak z těchto dvou stran byl nepřístupný pro vodu a hradby podlé nich se táhnoucí; na obou ostatních stranách hrazen byl náspy a příkopy, které se z řek vodou nadýmaly, tak že byla na všech stranách voda. Část těchto násypů se zachovala, ostatek rozvezen a tím příkop zasypán. Strany ty obě, jižní a západní, obráceny jsou nyní na pěknou zahradu.“¹

Takto nám vykresluje polohu strakonického hradu August Sedláček ve svých „Hradech, zámcích a tvrzích Království českého“. Vskutku strakonický hrad dodnes stojí v údolí na soutoku Volyňky s Otavou, které mu také poskytují přirozenou obranu ze dvou stran. Tak je to zachyceno i na dobových vedutách, jako příklad uvádím vedutu Strakonice z roku 1710 (viz ilustrace 1). Z ní je vidět jednak poloha strakonického hradu, který byl postaven nedaleko města Strakonice přesně tak, jak jsme se již dočetli ve výše nadepsané ukázce. Město samotné se skládalo z malého a velkého města, ostrova (na vedutě není znázorněno). Jak je dále vidět, velké město bylo z jedné strany chráněno Otavou (přes ní mostem spojeno s městem malým) a zbylé strany byly již za panování Bavorů na Strakonících obehnány zdí. Tento počín však už u malého města nebyl nutný, poněvadž Otava, jež ho svým tokem obepínala, tuto funkci již sama vykonávala. Dva mosty ho spojovaly s velkým městem a strakonickým hradem

Ilustrace 1: Veduta Strakonice 1710

1 Viz. August Sedláček, Hrad, zámky a tvrze Království českého XI., Praha 1997, str. 127.

Podle těchto několika popisů je více než patrné, že při vyslovení slova Strakonice, nám vyvstává otázka: „Co všechno jsou Strakonice?“ Můžeme pod ně zahrnout strakonický hrad, tři městské části a velkostatek. Ten byl pod správou řádu maltézských rytířů, se sídlem na strakonickém zámku (součást hradního komplexu). Strakonický velkostatek se dělil na 11 rychtářství²:

- 1) Sousedovice, Libětice Úlehle, Radkovice, Záhorčice, Lhota Otrhaná; přibylly Smiřetice a Lhota Švejarova
- 2) Drachkov, Makařov, Kozlov, Novosedly, Pracovice, Kladruby; přibyl Sloučín
- 3) Radčovice, Mutěnice, Zborovice (Přední), Svaryšov, Dědraže, Milíkovice, Lhota Kapsova
- 4) Hájská, Modlišovice, Slaník, Ptákovice (oboje), Bezděkov; přibylly Pasov a Žabokrty
- 5) Radomyšle, Kaletice, Rohozná; přibyla Rovná
- 6) Mnichov, Krty, Zborovice (Zadní), Klínovice, Podolí; připsány Únice a Na Hradci
- 7) Mečichov, Katovsko, Nahošín a Doubravice
- 8) Strašice, Soběčice, Hostlovice, Zvokotoky, Krejnice
- 9) Poříčí
- 10) Vlkonice
- 11) Čimnice

Z tohoto seznamu 55 vesnic a městeček, a když k nim připočteme Strakonice, si můžeme udělat obrázek o poměrně rozlehlém velkostatku. Zajímavý je fakt, že toto rozdělení na rychtářství nekopíruje skutečnou vzdálenost obce od svého hospodářsko-správního centra (strakonického zámku). Jako příklad si vezměme třeba městečko Radomyšl z pátého rychtářství a vsi Přední Ptákovice z rychtářství šestého a Kozlov z rychtářství druhého. Přičemž Radomyšl je od Strakonic vzdálená asi 14 km, kdežto Přední Ptákovice nejvýše kilometry dva, dnes jsou dokonce začleněny do Strakonic samotných (pro lepší představu viz ilustrace 2 na konci kapitoly). Naopak Kozlov z druhého rychtářství je o poznání dál než Radomyšl. Podívejme se teď na urbář Václava Zajíce z Hazmburka, jestli nám potvrdí složení velkostatku z obcí, o nichž se domníváme, že do něj patřily.

„Letha od narozenii syna Boziho patnactisteho sseddesateho dewateho registrum

2 Údaje jsou k roku 1569, viz. August Sedláček, Děje Prácheňského kraje, Písek 1926, str. 65.

*hlawnii wszech duchoduow panstwii strakoniczkeho przez czely rok w nich sau obnowena gmena lidii wszech na temz panstwii toho cziasu osedlych, a czo kdo a przy kterem cziasu plati, tolikez jake powinnosti gest kdo z lidii wykonawati powinen, tak jakz gest se to z register starych hlawnich wyhledalo a na to weiiisse lidee wssickni gsaucze obeslani na dotazowanii se na nich podle tychz register starych k tomu wssemu se osobnie se prziznawsse porziadnie gest wssecko sepsano, za cziasu sstiasneho panowanii urozoneho pana pana Waczlawa Zagicze z Hazmburgku na Strakonieczych a nejwyzssiiho mystra przeworstwii czeskeho...*³

Zde si můžeme přečíst titulní list urbáře Václava Zajíce z Hazmburku. Čím je ovšem tento text významný? V první řadě se dozvídáme, že pramen nám pojednává o důchodech strakonického panství, dále pak, že obsahuje jména všech „*lidií wszech na temz panstwii toho cziasu osedlych*“, tedy veškerých osob, jež v té době byly „pevně“ připoutáni⁴ na panství. Zajímavé je i tvrzení, že „*gest se to z register starych hlawnich wyhledalo*“. V podstatě nám slouží jako přímý doklad existence jiných (starších) urbářů, jež posloužily tomu Zajícovu jako předloha.

Když jsme se již seznámili s urbářem, podívejme se tedy na velkostatek, o němž pojednává. V první řadě zachycuje důchody těchto obcí⁵: město Strakonice, Sousedovice (rychtářství a ves), Libětice (ves), Aulehle (ves), Radkovice (ves), Záhorčice (ves), Votrhaná Lhota (ves), Smířetice (ves), Švejcarova Lhota (ves), Drachkov (rychtářství a ves), Mokarov (ves), Sloučeně (ves), Kozlov (ves), Novosedly (ves), Pracejovice (ves), Kladruby (ves), Veřechovy (ves), Radčovice (rychtářství a ves), Mutěnice (ves), Zborovice za Radčovicemi (ves), Svarýšov (ves), Dědraže (ves), Milíkovice (ves), Kapsova Lhota (ves), Hajská (rychtářství a ves), Modlešovice (ves), Slaník (ves), Zadní Ptákovice (ves), Přední Ptákovice, Bezděkov, Pasov (ves), Žabokrty, Radomyšl (rychtářství a městečko), Kaletice (ves), Rovná (ves), Rohozná (ves), Mnichov (rychtářství a ves), Krty (ves), Zborovice za Krty (ves), Klínovice (ves), Podolí (ves), Únice (ves), Mečichov (rychtářství a ves), Katovsko, Nahošín (ves), Doubravice (ves), Strašice (rychtářství a ves), Sobětěžice (ves), Hostlovice (ves), Zvokotoky (ves), Krejnice (ves), Poříčí (rychtářství a ves), Vlkonice (rychtářství a ves), Čimnice (rychtářství a ves).⁶

Nyní zkusme tyto vesnice a jedno město a městečko rozvrhnout podle jednotlivých rychtářství tak, jako u soupisu od Augusta Sedláčka (viz. výše). Rychtářství identifikujeme

3 Viz. Státní oblastní archiv v Třeboni, pobočka Třeboň, Velkostatek Strakonice, kniha č. 1244.

4 Jak ještě uvidíme, pevné zakotvení osedlých na určitém místě nebylo zas tak pevné, jak by se mohlo na první pohled zdát.

5 Krom vesnické sítě jsou zde zahrnuty i Strakonice, tedy město, a městečko Radomyšl.

6 Viz. Státní oblastní archiv v Třeboni, pobočka Třeboň, Velkostatek Strakonice, kniha č. 1244.

snadno: vždy u obce, podle něhož se jmenuje, je napsané a jednotlivé vsi následující po pojmenovaném rychtářství k němu můžeme přiřadit. Tak tedy:

1. Strakonice (miesto Strakonicze)
2. Sousedovice (wes Sausedowicze), Libětice (wes Libieticze), Úlehle (wes Aulehle), Radkovicze (wes Radkowicze), Záhorčice (Zahorcicze), Lhota u Svaté Anny (wes Lhota Wotrhana), Smiradice (wes Smirzeticze), Švejcarova Lhota (wes Lhota Ssweyczarowa)
3. Drachkov (wes Drachkow), Mokarov (wes Mokarow), Sloučín (wes Slauczenie), Kozlov (wes Koczlow), Novosedly (wes Nowosedlii), Pracejovice (wes Praczwicze), Kladruby (wes Kladruby), Veřechov (wes Werzechowy)
4. Radošovice (wes Radczowicze), Mutěnice (wes Mutienicze), Přední Zborovice (wes Zborowicze za Radczowiczy), Svarýšov (wes Swaryssow), Jedraž (wes Diedraze), Milíkovice (wes Milikowicze), Kapsova Lhota (wes Lhota Kapsowa)
5. Hajská (wes Haiiska), Modlešovice (wes Modlissowicze), Slaník (wes Slaniik), Zadní Ptákovice (wes Ptakowicze Zadnii), Přední Ptákovice (Ptakowicze Przednii), Bezděkov (Bezdiekow), Pasov (wes Pasow), Žabokrty (Ziabokrty) – Bezděkov, Pasov Žabokrty sloučeny do Strakonic
6. Radomyšl (miesteczko Radomyssle), Kbelnice (wes Kaleticze), Rovná (wes Rovna), Rohozná (wes Rohozna)
7. Mnichov (wes Mniichuow), Krty-Hradec (wes Krty a Na Hradczi dnes sloučeny v jednu obec), Zadní Zborovice (wes Zborowicze za Krty), Klínovice (wes Klinowicze), Podolí (wes Podolii), Únice (wes Aunicze)
8. Mečíchov (wes Mecziichow), Katovsko (Uwuoz neb Potuzii rzeczene Katowsko), Nahošín (wes Nahossyn), Doubravice (wes Daubrawicze)
9. Strašice (wes Strassicze), Soběšice (wes Sobietczicze), Hoslovice (wes Hostlowicze), Zvotoky (wes Zwokotoky), Krejnice (Wes Kreynicze)
10. Horní/Dolní Poříčí (wes Porziczy)
11. Vlkonice (wes Wlkonicze)
12. Čímice (Czymnicze)

Na rozdíl od Augusta Sedláčka zde máme rycht ne jedenáct, ale dvanáct, což je vidět jen na délce seznamu rychtářství (ovšem když porovnáme seznamy obcí, tak zjistíme, že

Sedláček nezahrnul Strakonice, které nám představují dvanácté rychtářství). Druhá odlišnost je, že Sedláček přiřadil pod strakonické panství 55 obcí, zde jich je též 55, ale zajímavější je fakt, že tímto soupisem urbář nekončí, avšak zaznamenává příjmy z dalšího panství a to Varvažovské (Warwaziowske panstwi), složené z obcí: Nevěžice (rychtarstwí a wes Newiezycze), Kozařovice (wes Kozarowicze) dnes nazývané Anenský dvůr, Džbonín (wes Dzboniin) dnes nazývaný Zbonín, Krsice (wes Krsycze), Lhota (wes Lhota) dnes známá jako Králova Lhota, Varvažov (wes Warwaziow). Tím se nám náš seznam rozrůstá na 13 rycht o 61 obcích.

Fakt, že vždy jedno folio pro každé panství vyhradily pro mlýny, je další zajímavostí, která si zajisté zaslouží naši pozornost.⁷ Pro strakonické zde máme tři mlýny (první nejmenovaný, druhý jako „hamuonisky“ a třetí obecný ve Strakonících), ze kterých se pravidelně na svatého Jiří a Havla odváděla dávka (dle jazyka pramene „aurok“). Pro druhé panství pak máme mlýn Na Korcích. Ten kromě výše zmíněných plateb musel ještě v případě, že se mu podařilo chytit nějaké ryby, měl je donést panstvu k odkoupení.

Nyní jsme se již dostatečně seznámili s pramenem a teď se na chvíli podívejme hlouběji, jak se nám jednotlivé, nazvěme to roviny Strakonic, navzájem ovlivňují. Až sem se nám zdařilo vyjmenovat konečné tři vrstvy a to: hospodářské a mocenské centrum reprezentované hradním komplexem, strakonická města a nakonec velkostatek. Nejdříve velkostatek versus centrum. Nám už známý urbář, jak je v jeho samotném úvodu napsáno, zachycuje veškeré osedlé lidi v jednotlivých částech rycht⁸ a jejich dávky, které mají do centra odvádět. Rozdělení na rychty nám samo o sobě vypovídá o existenci osoby rychtáře, jež měl za úkol dohlížet na dodržování klidu a pořádku v rychtě. Když ještě nahlédneme do dvou obilných register⁹ (o nich více v další kapitole), zjistíme, že alespoň část produkce obilných plodin a luštěnin se mimo jiné vozila do pěti mlýnů v okolí Strakonic. A co si z toho všeho vzít?

Vztah mezi strakonickým panstvím a rychtami byl převážně ekonomický, jak nám ze zkoumaných pramenů vyplývá. V případě, že dávky, které měli osedlí platit, „na zámek“¹⁰ docházely a v rychtách byl klid, nebylo třeba nějak zasahovat do tamějšího chodu. Navíc na panstvích byly 4 panské mlýny¹¹ (hořejší, mutěnický, slanický a krtský) a čtyři výše

7 Viz tamtéž.

8 56 vesnic jedno městečko (Radomyšl) a město Strakonice.

9 Viz. Státní oblastní archiv v Třeboni, pobočka Třeboň, Velkostatek Strakonice, kartón 299, inv. č. 2232.

10 Tyto dávky se nevozily přímo do Strakonic, ale mnohdy se odevzdávali na farním kostele.

11 Viz. Státní oblastní archiv v Třeboni, pobočka Třeboň, Velkostatek Strakonice, kartón 299, inv. č. 2232.

zmíněné mlýny z urbáře¹² Václava Zajíce z Hazmburku, do kterých mohli tamější svážen obilí na semletí. Jak už bylo řečeno ty panské mlýny mlely (alespoň část) obilí ze strakonického centra, a ty další čtyři pak pravidelně odváděly dávky, čímž opět splnily svoji hospodářskou úlohu.

Další na řadě je centrum versus strakonická města. Zde máme trochu problém, protože z urbáře se dozvídáme pouze o platbách řezníků, obecného mlýna a osmi osedlých, což určitě nebyli všichni strakoničtí osedlí. Když se podíváme do strakonické pamětní knihy¹³, tak se dozvíme o 14 majitelích poměrně velkého množství půdy (Pavel a Martin Libětičtí, Tomášek Kramář, Jiřík Bubník, Matoušek Sladovník, Jan Kropáček, Mikuláš Kovář, Andres Postřihač, Jan a Mikuláš Rybákovi, Jan Lindáš, Havel Jílek, Václav Čiháček a Cirtěra)¹⁴. Proto lidé, o nichž se v urbáři pojednává, představovali minimálně zemědělskou elitu města, byli tedy do pramene zahrnuti.

Strakonické centrum mimo tohoto vybírání dávek také potvrzovalo, nebo i rozšiřovalo privilegia obou strakonických měst,¹⁵ zakládalo cechy¹⁶, popřípadě mohlo prodávat své pozemky¹⁷ ze strakonického okolí. Obě města tedy sloužila jako řemeslná základna a obchodní odbytiště pro řemeslnou výrobu¹⁸ a centrum obchodu. Navíc strakonický zámek nabízel i pracovní uplatnění pro obyvatele ze Strakonic a okolí, kteří těchto možností také využívali. Někteří měšťané (sem spadala i šlechta z okolí, která vlastnila ve Strakonických dům) pak prodávají svoji rodinou základnu a stěhují se na zámek (případ strakonického purkrabího).¹⁹

Posledním vztah, který jsme si ještě nenastínili, je ten mezi strakonickými městy a strakonickým velkostatkem. Ten je asi nejlépe podchytitelný v pamětní knize, kde se dočteme o nákupech pozemků v blízkých vesnicích (nabízí se nám Přední a Zadní Ptákovice, Hajská, Mutěnice atd.). Nepopíratelné je určitě i hledisko hospodářské, kdy strakonický venkov prodává své přebytky na trhu, nebo u obchodníků (ať jsou to kramáři, řezníci,...). Nesmíme také opomenout venkovskou šlechtu, která si zakupovala domy

12 Viz. Státní oblastní archiv v Třeboni, pobočka Třeboň, Velkostatek Strakonice, kniha č. 1244.

13 Viz. Státní okresní archiv ve Strakonících, AM Strakonice, kniha č. 39.

14 Tato jména jsou pouze jména ze záhlaví folia a ve skutečnosti, se nemuselo jednat pouze o jednu osobu. Kritériem pro výběr každého ze zmíněných folií byla podmínka, aby lidé v něm uvedení dohromady nakoupili alespoň 19 jiter půdy.

15 Viz. Státní okresní archiv ve Strakonících, AM Strakonice, listina I/10, nebo Státní okresní archiv ve Strakonících, AM Strakonice, listina I/12.

16 Viz. Národní archiv v Praze, Řád maltézských rytířů, kartón č. 388.

17 Viz. Státní okresní archiv ve Strakonících, AM Strakonice, kniha č. 39.

18 To je podchyceno třeba v druhém artikulu zakládací listiny koželužského cechu z roku 1580 vydané Kryštofem starším z Vartnberka viz. Národní archiv v Praze, Řád maltézských rytířů, kartón č. 388.

19 Jak v obilných registrech, tak v pamětní knize se dočteme o lidech, kteří měli svoji funkci na strakonickém zámku, přičemž nepatřili ani k vrchnosti, ani k řádovým bratřím.

ve městě, a tak se stala dalším přítomným elementem v tamější komunitě, čímž ji napomáhala utvářet.

Tak a zde se hodí říci: „Dosti už bylo obecných řečí o tom, co jsou to Strakonice a raději se podívejme podrobněji na každou jednotlivou rovinu, kterou nám skýtá.“

Ilustrace 2: Mapa Prácheňského kraje 1750

2. Strakonický hrad a zámek

Zatím jsme hovořili o Strakonících jako o poměrně rozsáhlém komplexu hospodářských jednotek, jejichž správní centrum se nacházelo na Strakonickém hradě. Povězme si na tomto místě něco o něm, o jeho historii, majitelích:

„V jihovýchodním cípu země, v zasněné pahorkatině, kde bledé nebe shlíží se v bledém zrcadle nespočetných rybníků a kam pohraniční hory posílají chladné pozdravy větrů, usídlil se kdysi mocný rod. Tehdy vyrostl na rulovém ostrohu, uprostřed věčného šumotu bystrých vln Otavy a Volyňky, veliká hrad. Pán jeho pocházel z rodu bohatýrského a znamenitého, který na štítě svém znak střely nosil a proto sídlo jeho bylo jedním z největších své doby.“²⁰

Další z popisů prostředí vzniku strakonického hradu. Uvnitř poetických obrátů a vyjádření od Sedláčka, zmíněného na začátku kapitoly, se v něm dozvídáme i něco málo o šlechtickém rodu Bavorů.

Hrad samotný byl založen ve 20. letech 13. století jako sídlo rodu Bavorů. Původně na jeho místě stál velmožský dvorec s tribunovým kostelíkem a pohřebištěm.²¹ „Řád křižovníků svatého Jana“ od strakonického panstva obdržel darem několik vesnic v okolí a část hradního komplexu (východní), kde započala výstavba komendy.²² Do roku 1318 dostal pak řád v držení již polovinu hradu, roku 1402 převor Jindřich z Hradce koupil jeho zbytek²³, čímž se tamější komenda vymanila z vlivu původních majitelů.²⁴ Jindřich umírá r. 1420 na následky zranění jež utřžil v bitvě u Sudoměře. Na jaře téhož roku, pražské velkopřevorství, po vypálení husity, přesídlilo z hlavního města do Strakonice, čímž zdejší panství nabylo velkého významu.

Husitskou revoltu vydržely Strakonice nedobyt. Tomu významnou měrou přispěl i Václav z Michalovic, nově zvolený velkopřevor. Roku 1449 zde byla založena Strakonická jednota, opoziční síla proti moci Jiřího z Poděbrad. V roce 1451 pak umírá Václav v průběhu smiřování jednoty s královským regentem.²⁵ Václavovým nástupcem se stal Jošt z Rožmberka. Ten se snažil splatit dluhy řádu, které byly nadělaný nákupem zbytku strakonického hradu a oběma městy. V roce 1467 se zapojil do povstání proti Jiřímu z Poděbrad. Tato aktivita pro něj nedopadla dobře a při vyjednávání o smíru 13. prosince 1467 umírá. Následně v roce 1468 se na jeho místo dostává Jan ze Švamberka, jež spravoval

20 Viz. M. Jensenová-Podešvová, Strakonický hrad in: Kol., Strakonice, Strakonice 1933, str. 183.

21 Viz. Ondřej Fibich, Tomáš Durdík, Rytíři svatého Jana a jejich hrad ve Strakonících, Strakonice 2011, str. 9.

22 Viz. August Sedláček, Hrad, zámky a tvrze Království českého XI., Praha 1997, str. 130.

23 Viz. Miroslav Svoboda, Páni ze Strakonice. Vládcí Prácheňska a dobrodinci johanitů, Praha 2010, str. 283.

24 Viz. August Sedláček, Hrad, zámky a tvrze Království českého XI., Praha 1997, str.131-132.

25 Viz. tamtéž, str. 132-133.

Strakonice až do roku 1516.

Jeho nástupcem, Janem z Rožmberka (1516-1532), se dostáváme do námi sledovaného období. V něm se na Strakonickém hradě vystřídali velkopřevorů Jan z Vartnberka (1532-1542), Zbyněk Berka z Dubé (1542-1554), Václav Zajíc z Hazmburka (1554-1578), Kryštof starší z Vartnberka (1578-1590) a Matouš Děpolt z Lobkovic (1590-1620).²⁶ Za jejich úřadu (v podstatě od chvíle odkoupení strakonického panství) prošel strakonický hrad řadou změn. Bylo vytvořeno třetí nádvoří podél řeky Otavy a první a druhé nádvoří se oddělilo branou. Budova stojící u této brány se nazývala „*Nová věž*“ a její přízemí sloužilo jako vězení. Další změnou se stala přestavba paláce, zbudování jižní věže „*Jelínky*“ a nové polokruhové dělové bašty při starém mostě.²⁷

Hrad se proměnil i po hospodářské stránce. V jeho komplexu byl postaven mlýn, vodárna a pivovar. To svědčí o snaze johanitské vrchnosti zbudovat důstojné sídlo řádu, které by bylo co nejvíce samostatné a prosperovalo. Konečně o mlýně a zároveň o pivovaru se dozvídáme i ve výše zmíněných registrech. Jsou v nich zachyceny položky jako: obilí dané k semletí do „hradního mlýna“²⁸, vydání ječmene a pšenice na pivovarský slad a pivo.

V předchozích řádcích jsme řešili, jakým způsobem se proměnil strakonický hrad, z něhož se řídila správa panství. Měli by jsme zde alespoň vytyčit to, co tvořilo onu správu panství. Podle toho, co jsme si do teď uvedli, ji můžeme rozdělit do několika základních bodů:

1. výběr dávek od osedlých,
2. zřízení a používání panských mlýnů,
3. potvrzování a rozšiřování privilegií,
4. zakládání cechů,
5. potenciální prodej/nákup nemovitostí strakonického panství/pro strakonické panství,
6. pracovní uplatnění jak pro strakonické měšťany, tak pro šlechtu a lid ze strakonického okolí.

Nyní toto téma přeruším. Sice by se dalo ještě zešíroka psát o johanitském panstvu na strakonickém hradě, jak hradní komplex zvelebovaly atd. To ovšem není cílem mé práce. Tím je pozemková držba a situace, které v souvislosti s ní mohly nastat. Proto hrad i johanity

26 Viz. August Sedláček, *Hrady, zámky a tvrze Království českého XI.*, Praha 1997, str.134-136.

27 Viz. Ondřej Fibich, Tomáš Durdík, *Rytíři svatého Jana a jejich hrad ve Strakonících*, Strakonice 2011, str. 9.

28 Viz. Státní oblastní archiv v Třeboni, pobočka Třeboň, Velkostatek Strakonice, kartón 299, inv. č. 2232.

samotné opustíme s tvrzením, že byli významnou částí, z nichž se strakonický prostor skládal a kterou je dobré mít vždy na paměti při zkoumání kariérní, postupů a taktik jimiž se strakoničtí měšťané a šlechta z okolí Strakonice chtěla dostat jak k postavení, tak k majetku.

3. Strakonický velkostatek

Bohužel ke vztahu mezi Strakonicemi (hrad/zámek) a jednotlivými rychtami velkostatku v letech 1526-1600 nemáme tolik pramenů, abychom si mohli vytvořit komplexní přehled o veškerém dění jak v rámci jednotlivých statků, tak v interakci mezi statky a centrem ve Strakonících. Dochovaly se „pouze“ „registra vydání obilí strakonického zámku. Pro účely práce použiji ta pro rok 1609“²⁹ a „léta 1609-1611“³⁰. Ty se sice netýkají období mého zájmu, ale i tak, je možné jich využít. Krom toho, že evidují, kolik kterého obilí bylo vyvezeno na který statek, obsahují informace o tom, na jaké statky se nejčastěji vyváželo, zda se tam nacházely hospodářské budovy typu mlýn, sladovna (spojená s pivovarem), a které obilniny se na Strakonicku pěstovaly, nebo se sem dovážely. A také nesmíme zapomenout na již zmíněný urbář Václava Zajíce z Hazmburka, o němž jsem pojednával výše.

Pro zjednodušení práce, obilné registro pro rok 1609 označím **R1** a registro pro léta 1609-1611 pak **R2**. Tak tedy nejdříve **R1**. V něm se můžeme dočíst, že ze strakonických rycht (statků) se vyváželo do Blatského, Krtského, Slanického, Mutěnického mlýna, žito, pšenice, ječmen (na kroupy, krupici, krmivo), hrách a oves. Ječmen byl poslán jednou do Prahy (v pondělí po sedmé neděli po Svaté Trojici)³¹, taktéž hrách (v pondělí po sedmé neděli po Svaté Trojici)³². Poslední komoditou odeslanou do Prahy byl oves a to hned třikrát (v pondělí po čtvrté neděli po Svaté Trojici, v sobotu po páté neděli po Svaté Trojici, v sobotu po patnácté neděli po Svaté Trojici)³³. Z těchto skutečností nám vyplývá možné rozdělení statků na dvě skupiny:

- 1) hospodářsky provázané. Jedná se o čtyři výše zmíněné. Ty byly svázány se Strakonicemi pevnějším, poutem, protože se v nich nacházely mlýny, kam se vozilo obilí na semletí, popřípadě na výrobu krup a krupice. Ve výdajích jsou zahrnuty i položky obilí na semena, výkrm krmných (volí, kachny, slepice) a užitkových (koně) zvířat.
- 2) hospodářsky samostatná. Ty nám představují do teď neuvedené, jež nejsou v R1

29 1609 Registra na wydany wsselykeho wobily z zamku strakoniczkeho a dworuw kniemu przynalezegicznych zalozienu w niediele Jubilate a zawrzyna az do niediele po swate Martinie wsse lethu ut supra viz. Státní oblastní archiv v Třeboni, pobočka Třeboň, Velkostatek Strakonice, kartón 299, inv. č. 2232.

30 Na rok 1609 tez narok 1610 registra na wydani wsselykeho obily z zamku strakoniczkeho zalozienu od niediele 22 po swate trogiczy lethu 1609 a zawrzyna az do niediele po nowem letie 1611 viz tamtéž.

31 W pondiely po sydme nediely po swate trogiczy, tedy podle Juliánského kalendáře 31.7. a podle Gregoriánského 3.8. viz. Marie Bláhová, Historická chronologie, Praha 2001, str. 556-7 a 562-3.

32 W pondiely po sydme nediely po swate trogiczy, tedy podle Juliánského kalendáře 31.7. a podle Gregoriánského 3.8. viz. tamtéž.

33 W pondiely po stwrte nediely po swate trogiczy; w sobothu po pathe nediely po swathe trogiczy; w sobothu po patnaczte nediely po swate trogiczy, tedy podle Juliánského kalendáře 10.7., 22.7., 30.9. a podle Gregoriánského 13.7., 25.7., 3.10. viz. tamtéž.

zmíněny. Jejich pozice byla nejspíše volnější. Samotná strakonická správa se pravděpodobně omezila na soudní záležitosti v majetkových sporech a vybírání pravidelné dávky. Až na některé výjimky (Přední Ptákovice, Hajská,...) jsou tyto celky vzdálenější než výše zmíněné 4, a alespoň na základě těchto účtů a geografické polohy, se lze domnívat, že pokud nedošlo ke krizové situaci (například kriminální činnosti), byly „strakonickým vedením“ do značné míry ponechány svému osudu.

Našemu zájmu by nemělo ujít i těch pět položek odeslaných do Prahy. V tuto chvíli ani tak není podstatné množství surovin, jako spíše co bylo posláno a kolikrát. O první plodině, o níž se dočteme, byl ječmen, surovina na výrobu krup a krupice,³⁴ následuje hrách, přičemž obě dvě byly poslány pouze jednou, navíc ve stejný den. Poslední komoditou pak byl oves, jenž putoval k panstvu v Praze ve třech termínech. Když se podíváme na dny „zásilek“ (pohybují se od 10.7. do 3.8. až na třetí zásilku ovsa), tak nám vycházejí buďto na období sklizně, nebo poměrně těsně před ním.³⁵ Výjimku nám zde činí pouze již zmíněná třetí dodávka ovsa (30.9. nebo 3.10., záleží na kalendáři)³⁶ a otázka tedy činí: „Proč byla tato dodávka učiněna tak pozdě?“ Veškerý záznam v pramenu se omezuje pouze na vyjádření, že byla daného dne provedena, a tak se můžeme jen dohadovat o jejím důvodu. Vezmeme-li v potaz, že oves sloužil jako krmivo pro koně, tak je možné, že se jednalo o příspěvek strakonického převorství na tvorbu zimních zásob pražského sídla velkopřevora.

Jako poslední zmínku k tomuto pramenu bych rád vyzdvihl ještě jednu funkci, již strakonické plodiny mělo a je v R1 zaznamenáno. Fungovala jako jedna z komodit na prodej (a to všechny pěstované druhy). Na konci každého oddílu věnovaného jednotlivému zemědělskému produktu³⁷ se dočteme, zda byla část sklizně (vždy datum a množství) užitá na prodej, nebo jí byla zaplacená služba pro zámek, nebo byla věnována na výrobu kaše pro chudé, sladovníkovi na výrobu pivovarského sladu atd. Uvědomuji si, že toto použití není nic neobvyklého, ale pro dokreslení jako takové jsem si tuto zmínku nemohl odpustit. Navíc tímto způsobem nám alespoň částečně potvrzuje existenci a jakési fungování klientelismu mezi strakonickým panstvím a jeho poddanými, jež se ve své době vyskytovalo a určitým způsobem fungovalo.

34 Ve všech účtech tohoto registra týkajících se ječmene se nedočteme prakticky nic jiného, než že byl vydán na výrobu krup, párkrát na výrobu krupice a výkrm volů, nebo že byl dán k prodeji.

35 O tom svědčí i fakt, že vždy je termín zásilky stanoven na nějaký den po čtyřech (a více) nedělích po Svaté Trojici (druhá neděle v červnu), tedy době potřebné k dozrání plodin.

36 Vzhledem k roku a zemi už můžeme poměrně bezpečně předpokládat již zaběhnuté užívání nového gregoriánského kalendáře. Sice některá královská města odolávala jeho přijetí až do roku 1610 (např. Cheb), ale v poddanském městě spravovaném církevním (rytířským) řádem nemusíme mít pochyby o jeho již zaběhnutém užívání. Je pro nás tedy více vypovídající to druhé datum 3.10.

37 V pramenu (mnou označeném) R1 se dočteme o pěstování pšenice, ječmene, žita, ovsa a hrachu a jejich následného užití (nebo alespoň části).

Do teď jsme se zabývali prvním registrem obilních vydání (mnou označeném jako R1), tak se teď podívejme na to druhé označené jako R2³⁸. Strukturou je stejná jako registro R1. Také je členěná podle plodin (oddíl pšenice, žita, ječmene, hrachu ovsu), dozvídáme se z nich o stejných místech vývozu (Blata, Krty, Slaník, Mutěnice a Praha), zaměříme se tedy na ten Pražský.³⁹ Na rozdíl od R1 zde máme záznamy o vyslání pšenice a to ve čtyřech dodávkách (v sobotu po čtvrté neděli postní, v pátek po neděli Misericordias Domini⁴⁰, v sobotu po osmé neděli po Svaté Trojici a v pondělí po osmnácté neděli po Svaté Trojici)⁴¹. Pak následuje ječmen v pěti dodávkách (v pondělí po třech nedělích adventních, v sobotu po páté neděli postní, v pátek po neděli Misericordias Domini, v sobotu po neděli po Svaté Trojici, v sobotu po devatenácté neděli po Svaté Trojici)⁴², hrách také v pěti dodávkách (první tři proběhly ve stejné dny jako první tři dodávky ječmene, další dvě byly ve dnech: v pátek po dvanácté neděli po Svaté Trojici a v pondělí po osmnácté neděli po Svaté Trojici)⁴³ a oves, jenž putoval do Prahy rovnou devětkrát (ve středu po památce svatého Jana, v pondělí po čtvrté neděli po Třech Králích 1610, v pondělí po neděli Sexagesima, v pátek po průvodní neděli⁴⁴, ve čtvrtek po neděli Misericordias Domini, ve středu po páté neděli po Svaté Trojici, v pátek po sedmnácté neděli po Svaté Trojici, ve středu po druhé neděli adventní, ve středu po třetí neděli adventní)⁴⁵.

38 Jedná se o registro obilných výdajů nesoucí název: „Na rok 1609 tez narok 1610 registra na wydani wsselykeho obily z zamku strakoniczkeho zalozienu od nediele 22 po swate trogiczy lethu 1609 a zawrzina az do nediele po nowem letie 1611“.

39 Blatský, Krtský, Slanický a Mutěnický statek je zde podobným způsobem zachycen. Sice by jsme zde našli další informace k fungování tamějších statků, ale tyto informace by byly více poplatné pro období po roce 1600, jímž se v této práci nezabývám. V tuto chvíli se tedy raději spokojíme s dokladem existence klientelismu a existence a fungování vztahů mezi těmito statky a Strakonícemi.

40 Misericordia Domini, významný den vycházejí na druhou neděli po Velikonocích.

41 W sobothu po sstwrte nediely postni, w patek po nediely Misericordias Domini, w sobothu po osme nediely po swate trogiczy a v pondiely po 18 nediely po swate trogiczy tedy podle Juliánského kalendáře 24.3.1610, 27.4.1610, 4.8.1610 a 8.10.1610 a podle Gregoriánského kalendáře 27.3.1610, 30.4.1610, 7.8.1610 a 11.10.1610 viz. Marie Bláhová, Historická chronologie, Praha 2001, str. 540-1a 546-7.

42 W pondiely po trzeh nediely Adwentnii, w sobothu po pate nediely postnii, v patek po nediely Misericordias Domini, w sobothu po nediely po swate trogiczy, w sobothu po nediely po 18 nediely po swate trogiczy tedy podle Juliánského kalendáře 18.12.1609, 31.3.1610, 27.4.1610, 16.6.1610 a 20.10.1610 a podle Gregoriánského kalendáře 14.12.1609, 3.4.1610, 30.4.1610, 19.6.1610 a 23.10.1610 viz tamtéž str. 540-1, 546-7, 556-7 a 562-3.

43 První tři ve stejné dny dále pak: w patek po 12 nediely po swate trogiczy a w pondiely po 18 nediely po swate trogiczy tedy podle Juliánského kalendáře 31.8.1610 a 8.10.1610 a podle Gregoriánského kalendáře 3.9.1610 a 11.10.1610 viz. tamtéž str. 540-1 a 546-7.

44 Poutní neděle je do názvu přenesený zvyk vykonávat náboženskou pouť o Květné neděli viz. in: Pavel Toufar, Velikonoce, Třebíč 2001, str. 47.

45 We strzedu po pamatce swateho Jana Ewangelysty, w pondiely po sstwrte nediely po trzech kralych 1610, w pondiely po nediely Sexagesima, w patek po provodni nediely, we sstvrtek po nediely Misericordias Domini, we strzedu po pate nediely po swate trogiczy, w patek po 13 nediely po swate trogiczy, we strzedu po 2 nediely adventni a we strzedu po 3 nediely adventni tady podle Juliánského kalendáře 3.1.1610, 29.1.1610, 5.2.1610, 6.4.1610, 26.10.1610, 11.7.1610, 7.9.1610, 12.12.1610, 19.12.1610 a podle Gregoriánského kalendáře 30.12.1609, 1.2.1610, 8.2.1610, 9.4.1610, 29.4.1610, 14.7.1610, 10.9.1610, 8.12.1610, 15.12.1610 viz. tamtéž str. 540-1, 546-7, 556-7 a 562-3.

Z předešlých řádek je dostatečně patrné postavení Strakonice v rámci velkostatku. Jednalo se o „samostatnou hospodářskou jednotku“ obklopenou určitým množstvím⁴⁶ více či méně závislých⁴⁷ statků. Ta se starala o svůj ekonomický rozkvět a profit. Dále měla na starost najímání lidí na určité potřebné práce a jejich zaplacení⁴⁸. V neposlední řadě zajišťovalo vývoz plodin na trh, do Prahy velkopřevorovi a také část úrody byla věnována „na dobročinné účely“⁴⁹.

46 V pramenech R1 a R2 najdeme zmínku o 5 statcích, August Sedláček ve svém díle píše dokonce až o 55 statcích (jak již bylo řečeno). Problém ovšem je v tom, že z těchto materiálů nelze přesně určit kolik statků patřilo pod správu Strakonice. V Sedláčkovi je napsáno 47, že jich tam bylo bezpečně, a dalších 8 jich bylo připsáno. Takže jejich celkové množství se pohybovalo mezi 47 a 55.

47 Všechny tyto statky plnily funkci jednoho ze zdrojů, z nichž strakonickému centru plynuly pravidelné dávky. Zvláštní postavení mělo 5 statků zmíněných v pramenech R1 a R2, ve kterých se nacházely mlýny, jichž Strakoničtí pravidelně užívali. O těchto 5 statcích můžeme bez problému mluvit jako o statcích více připoutaných ke strakonickému centru.

48 Ve stanovený den pak dostávali na přilepšenou určité množství zemědělské plodiny.

49 Nejčastěji se jednalo o kaši pro chudé, dále pak přilepšení pro strakonický lazaret.

4. Česká města v 16. století

Než si řekneme něco konkrétnějšího o strakonických městech, dovolím si menší odbočku. Podívejme se nejdřív, co se můžeme dozvědět obecně o českých městech v době raného novověku, přičemž nás nejvíce bude zajímat období 16. století.

Tedy město. Ottův slovník naučný ho popisuje jako: „...*osada s četným obyvatelstvem, živícím se hlavně obchodem a průmyslem, a kromě toho i středisko škol, úřadů a četných kulturních ústavů.*“⁵⁰ Jedná se sice o základní popis obce 19. století, ale i z něho nám vyplývají některé základní charakteristické rysy, jež platí i pro století 16. Definuje určitý vymezený prostor sloužící jako centrum obchodu, řemeslné výroby⁵¹, vzdělanosti. Našly by jsme zde školy (třístupňové městské školství: elementární/dětinská/malá/česká, latinská a gymnázium/lyceum)⁵², v Praze (jakožto nejvýznamnějším městě české kotliny) se pak nacházela Karlova univerzita, kostel či více kostelů (čímž se odlišovaly města od vesnic, na kterých kostel nebyl samozřejmostí) a místa denního dění, jako jsou hospody, náměstí, v určitém slova smyslu radnice (pro část městského patriciátu, jež zasedala jako městská rada).

Z těchto několika „budov“, jež byly běžně k vidění za městskou hradbou lze poměrně dobře určit alespoň základní tři funkce měst mezi léty 1526-1600, ale i jindy. V první řadě se jednalo o centra obchodu a řemesla o čemž svědčí městské cechy, které byly na území měst zakládány.

Poté plnily funkci střediska vzdělanosti. Sice si nebyly všechna města rovná v tom, zda se na území každého z nich nacházely všechny tři stupně škol (elementární, latinská, gymnázium), nebo jen první dva (nebo pouze elementární), ale i tak se zde pěstovala „určitá gramotnost“ v míře větší, než tomu tak bylo na vesnici.

A v neposlední řadě město plnilo funkci pořádkovou. Příslušníci církve při kostelech (chrámech, kláštorech) nám zde představují zástupce kanonického práva, mají vykonávat dohled nad „božím stádem“⁵³. Pak zde máme městskou radu, která se má starat o právo

50 Viz.: Ottův slovník naučný, Díl XVII. Median-Navarrete, Praha 1999, str. 166.

51 Ve slovníku se sice dočteme o průmyslu, ale jelikož se nacházíme v předindustriálním období, tak je jeho existence zatím ve fázi řemeslné výroby jednotlivých řemeslných dílen a do průmyslu dnešního typu a chápání se teprve musí vyvinout.

52 Na elementární se vyučovalo čtení a psaní, na latinské se vyučovalo gramatice, přičemž byla posledním stupněm městských škol většiny měst a na gymnáziu se vyučovalo, logice, rétorice a základům filozofie, viz.: Zikmund Winter, Zlatá doba měst českých, Praha 1991, str. 172.

53 „Boží stádo“ na tomto místě zastupuje obec pro každou danou církev. Jelikož obyvatelé české kotliny byli příslušníky několika církví (římskokatolická, jednota bratrská, luteránská, kalvinistická atd.), tak se nechci pouštět do spekulací kde a do jaké míry byl takový dozor vykonáván. Není ale pochyb o tom, že cílem pak

světské, popřípadě penalizovat jeho porušení.

Z předešlého textu zajisté nebude těžké si představit různorodost, veškerého obyvatelstva. Na vesnici složené převážně z rolníků a „námezdní pracovní síly“ (jež byla co se počtu týče velice proměnlivá), popřípadě drobných řemeslníků (kovář, podkovář) nezbytných pro zajištění chodu práce a všudypřítomných židovských a podomních obchodníků, byli vesničané do značné míry homogenní. Ve městě je tato situace o poznání komplikovanější. Prolínají se zde zájmy jednotlivých cechů (jejich hierarchie je sama o sobě prostorem pro boj o prestiž a postavení), měšťanů, popřípadě i stavů (nesídlil zde pouze stav měštský, ale i stav rytířský a v případě rezidenčních měst i stav panský).

Toto různorodé složení společnosti bylo doprovázeno občasnými konfliktními situacemi, ve kterých se mnohdy jednalo o kapitál a to jak v podobě majetkové tak v podobě cti. První případ nám představují klasické krádeže, poškození na majetku atd., druhý pak urážky, hanění na cti. To vše se mohlo dostat před soud a k tomu, aby bylo možno o nich jednat, bylo zapotřebí městského práva⁵⁴. To byla speciální výsada královských měst, která jim umožnila svobodně rozhodnout v případech dotýkajících se dané městské pospolitosti. V městech poddaných pak záleželo na jeho vrchnosti, jak svobodná privilegia městu udělí, z čehož i plynula možnost radních svobodně soudit. V podstatě platilo, že čím větší privilegiem bylo město obdařeno, tím více bylo na svém správním centru samostatné.

Doteď jsme se zabývali hlavně zprávami od pisatelů z 19. století. Je tedy na čase podívat se dále do minulosti, jak na města jako taková nahlíželi doboví pozorovatelé. Za tímto účelem se nám nabízí Pavel Stránský:

„Měšťanům byla přidělována místa vhodná k zakládání měst a zvelebována přemnohými výsadami, výhodami a svobodami, aby v nich mohli a měli právo pevně se usaditi za opevněním proti vnějším nájezdům, pracovati a rozhojnění svého jmění kupectvím a poctivým ziskem, provozovati rukodělná řemesla i výnosná a pravá umění všeho druhu, konečně panovníkovi odváděti ze svého zisku roční poplatek do jeho komory.“⁵⁵

Tak nějak vypadala města očima pobělohorského exulanta. Údaj o zakládání měst je sice zkreslený, ale za to další údaje jsou zajímavé. Jednak vyzdvihl význam městského

bylo vést členy své církve k správnému křesťanskému životu a z důvodu tohoto v podstatě jednotného cíle jsem použil jednotné označení několika skupin.

54 Ve mnou sledovaném období v českých královských městech funguje dvojí městské právo a to Magdeburské a Norimberské, tedy zastaralé středověké. První úspěšná kodifikace přišla v 90. letech s Koldínovým zákoníkem, jehož užívání bylo komplikované a zasloužilo by si větší pozornost v samostatné práci, jako jsou třeba Karel Malý a kol., Dějiny českého a československého práva do roku 1945, Praha 2010; nebo třeba Jiří Klabouch, Staré české soudnictví. Jak se dříve soudovalo, Praha 1967 a další.

55 Pavel Stránský, O státě českém, Praha 1946, str. 233.

opevnění jakožto prostředek obrany proti „cizím“ živilům.⁵⁶ Dále pak stanovil hlavní význam měst jako takových. Jejich obyvatelé mají rozvíjet ve městě obchod a řemeslo, čímž si zajistí poctivou dostatečnou obživu, budou udržovat město v určitém hospodářském chodu (a zároveň prosperitě) a nakonec z toho co vydělají odvedou pravidelný poplatek, čímž obohatí svého panovníka a svou zemi. Důležité je zde spojení „*výnosná a pravá umění všeho druhu*“. Krom toho, že se člověk má tou svojí profesí uživit (má mu být výnosná), má být i pravou, v přeneseném slova smyslu poctivou. Nepřímo ukazuje na to, že některá povolání, která se zajisté praktikovala, jinak by o nich takto nebyla podána zmínka a autor by se touto možností nezatěžoval, nejsou společensky tolerována a následuje po jejich vykonání „spravedlivý trest“.

Neméně zajímavé je i zmíněné „*právo se usadit*“. Toto spojení několika slov lze vyložit dvěma způsoby: 1) jako právo prvních potenciálních usedlíků nějakým způsobem získat na území města půdu (parcelu), na které by si mohly vystavět zázemí pro svůj život, život své rodiny a dalších osob⁵⁷, jež se podílely na chodu domácnosti. 2) Může tím být chápáno vyzdvižení práva měšťanů (městské rady) rozhodnout o tom, kdo další postupem času bude přijat mezi právoplatné měšťany a stane se tak osedlým daného města.

„Se souhlasem královým navrhla si a ustanovila své zákony a práva šlechta, své zase města, a až do dnes se řídí i šlechta svými i města rovněž svými, ba oběma jest dovoleno, aby podle nastalé potřeby s vědomím královým a s obecným souhlasem k zákonům, co by se zdálo zapotřebí, přidali nebo z nich ubrali.“⁵⁸

V druhém úryvku nám Pavel Stránský sděluje vznik a postavení práv měst a šlechty. Asi nejvýznamnějším faktem těchto několika řádků je existence dvou právních systémů, které existovaly vedle sebe a každý z nich měl platnost pro stav, pro něž byl vytvořen.

Také nám naznačuje již dobře známou nejednotnost právního systému. Ta byla dána jednak, jak již bylo řečeno, existencí dvou „zákoníků“, ale také nestálou podobou každého z nich. Čteme: „... *aby podle nastalé potřeby...*, *co by se zdálo zapotřebí, přidali nebo z nich ubrali.*“ Přeneseně řečeno, v každém městě (ať královském nebo poddanském) docházelo podle zkušenosti ke změnám tamějšího právního předpisu. Problémem ovšem je, že zkušenost

⁵⁶ Obranná vlastnost městských hradeb byla dosti komplikovaná a nejspíš není možné nějakým způsobem ji plošně podchytit. To je způsobeno převážně zchátralým stavem, ve kterém byly v 16. století a Třicetileté války je bylo třeba urychleně opravit. To je také doba, kdy vzniká samotné dílo, je tedy tehdejší situaci do značné míry inspirováno (totiž za třicetileté války vzrostl význam městských hradeb), viz: Zikmund Winter, *Zlatá doba měst českých*, Praha 1991, str. 172.

⁵⁷ Těmito osobami myslím námezdní sílu, služebnictvo (u bohatých měšťanů, popřípadě veškeré služebnictvo sloužící v šlechtických palácích vystavěných ve městech), řemeslnické učně a tovaryše a jiné potencionální osoby.

⁵⁸ Pavel Stránský, *O státě českém*, Praha 1946, str. 234.

v obci **A** bude více či méně jiná než v obci **B**. Když si pak představíme, že se v Čechách k roku 1500 nacházelo 39 královských měst, 83 poddanských měst a 296 městeček, celkem tedy 418 obcí,⁵⁹ což znamená 418 více či méně rozdílných městských zákonů. Netvrdím, že rozdíly v nich byly tak značné, což by způsobilo „absolutní“ odlišnost konkrétních komplexů norem, to v žádném případě. Spíše se snažím poukázat na možnost, že ve vybraných případech mohla jejich odlišnost být více než patrná.

Další zajímavý fakt obsahuje tvrzení, že „*s vědomím královým a s obecným souhlasem k zákonům*“. Což znamená, nový zákon nesměl odporovat obecně platnému královskému výnosu (ten nám představuje Vladislavské zřízení zemské, Svatováclavská smlouva atd.)⁶⁰, nebo se zmíněným obecným souhlasem. Bylo by pošetilé domnívat se, že navrhovatel zákona začne „běhat“ po městských ulicích a vyptávat se kolemjdoucích, zda se jim takový zákon líbí, nebo ne. „*Obecný souhlas*“ zde znamená odsouhlasení zákona na městské radě královských měst. Rada města se skládala z patriciátu městského obyvatelstva a jednou z povinností, jež jí náležely, bylo vydávání zákonů (dále pak vykonávání vnější politiky, právo udělovat městské právo, výkon práva, správa školních a církevních náležitostí, výběr daní, dohled na vnitřní pořádek).⁶¹

Až potud jsem se zabýval interpretací města na základě poznatků dobového pozorovatele. Kvůli doplnění obrazu nastal čas pro to, aby jsme si zde zdůraznili alespoň několik nejvýznamnějších prací a jejich autorů moderní historiografie. Jako první významnou osobnost bych rád zmínil Richarda van Dülmena a jeho fenomenální dílo *Kultura a každodenní život v raném novověku*. Naše pozornost by se měla upnout k druhému svazku zabývajícímu se životem vesnice a města. Jako dalšího autora bych rád zmínil výše uvedeného Jaroslava Čechuru a jeho dílo *České země v letech 1526-1583 a 1584-1620*. Určitě nesmíme zapomenout na knihu Jiřího Millera *Uzavřená společnost a její nepřátelé*, nebo klasika Josefa Janáčka a *Obrázek ze života rudolfínské Prahy*.

V těchto a zajisté i dalších mnou nejmenovaných knihách lze nalézt nejrůznější informace o vývoji měst obecně. Já jsem ho výše pouze lehce nastínil, z důvodu kontextu a více se k němu již nechci vracet. Jednak z toho důvodu, že kdybych ho chtěl kvalitně pojmut jako celek, překročil bych rámec této práce pouze tímto uvedením. Navíc koncept obecného města jako takového není předmětem mého bádání, bylo by tedy nemístné s ním zaplňovat drahocenné řádky. Podívejme se nyní věnovat Strakonícím v letech 1526-1600.

59 Údaje vzaty z tabulky číslo 7 Počet městských sídlišť v Čechách, na Moravě a ve Slezsku k roku 1500 in: Jaroslav Čechura, *České země v letech 1526-1583*. První Habsburkové na českém trůně, Praha 2008, str. 221.

60 Rozpor na takové úrovni by dozajista byl vykládán jako vzpoura proti panovníkovi, rebelie.

61 Viz. Richard van Dülmen, *Kultura a každodenní život v raném novověku II.*, Praha 2006, str. 106-108.

5. Město Strakonice

Již jsme si něco řekli o místě založení strakonického hradu, o jeho velkostatku a nyní se dostáváme na třetí rovinu a to strakonické město, které se skládalo z velkého města, malého města, ostrova a židovského gheta. Nejprve si položíme otázku: „Jaké bylo postavení, jednotlivých částí Strakonice a do jaké míry se navzájem ovlivňovaly?“ Aby jsme na ni byli schopni odpovědět, tak potřebujeme nahlédnout do všech písemných záznamů, jež by se této otázce mohly dotýkat. Jako první vhodný se nám nabízí ten, jenž zachycuje převody majetku,⁶² v našem případě pamětní kniha⁶³. Tak se na ni blíže podívejme.

Tabulka 1: Počet zápisů do pamětní knihy pro jednotlivá období

Období	1526- 1530	1531- 1540	1541- 1550	1551- 1560	1561- 1570	1571- 1580	1581- 1590	1591- 1600
Počet zápisů	20	76	62	59	40	48	29	3

Výše uvedená tabulka nám zachycuje počet zápisů vepsaných do pamětní knihy v jednotlivých obdobích (až na první se jedná o dekády). Krom prvního, jež pojímá pouhých pět let, všechna ostatní zachycují záznamy po deseti letech, čímž nám popisují postupný úpadek nákupu nemovitostí. Ovšem úskalí tohoto argumentu je, že není založen na detailním prozkoumání jednotlivých let, ale na určitém období. Tím se vystavujeme riziku zkreslení, kdy sled třeba 9 let o několika zápisech v průměru je narušen jediným rokem, kdy proběhla velká výměna nemovitostí. Za takové situace by se nám toto období jevilo jako „prodejně činné“⁶⁴, i když tomu tak reálně nebylo. Kvůli „hlubší sondě“ si vyberme nejsilnější,

62 Krom toho, že se v nich dozvíme, kdy kdo kolik půdy, zahradu a dům prodal a komu svůj nemovitý majetek prodal se také dozvíme teoretickou cenu domů v jednotlivé části města. Avšak si musíme uvědomit, že tato cena je dosti relativní. Pokud se nedozvíme bližší informace k jednotlivým domům (jejich velikost, poloha v rámci městského celku, vybavenost atd.), které se v pamětní knize (až na polohu) nevyskytují, tak nejsme schopni přesně tento cenový vztah mezi dvěma jednotlivými domy určit. Dále se v pamětní knize dozvíme, kdo nemovitosti nakupoval (a prodával), což je samo o sobě znakem bohatnutí (chudnutí) jednotlivce. Tímto způsobem jsme pak schopni identifikovat bohatou část měšťanstva (nebo alespoň tu, jež svůj finanční kapitál investovala do nákupu nemovitostí) a díky jejich sídlu v příslušné části města pak snáze určíme, která část je co do lukrativnosti na tom lépe a která hůře (pokud ovšem alespoň částečně opomeneme možnost, do jaké míry).

63 Viz. Státní okresní archiv ve Strakonici, AM Strakonice, kniha č. 39.

64 Třeba v druhém období v případě, že se ročně učinily 3 zápisy, pouze např. v roce 1537 by těch zápisů bylo 49. Tehdy by statisticky vycházelo na jeden rok v průměru 7,6 zápisů, což je více než dvojnásobek doopravdy učiněných zápisů.

průměrnou a jednu z nejslabších dekád a na nich si detailněji (rok za rokem) ukažme vzestup, či pád zpráv o přesunu majetku.

Jako nejsilnější se nám takto jeví léta 1531 až 1540, o nichž máme z majetkového pohledu 76 zápisů. Na první pohled nás zarazí vzestup po roce 1531⁶⁵ a propad v roce 1535, jež přerušují jinak silná léta, pro něž máme 8 až 10 zápisů. Podíváme-li se podrobněji na všechny zápisy učiněné v celém sledovaném období, tak zjistíme, že pouze v letech 1541 (12 zápisů) a 1574 (11 zápisů) byl maximální počet záznamů z dekadý 1531-1540 překonán. Díky jeho opakování (celkem sedmkrát a to v letech 1532, 1533, 1539, 1540, 1552, 1555, 1557) jej můžeme vnímat jako nejvyšší hodnotu⁶⁶ imaginární stupnice vyjadřující četnost roku po stránce nákupu/prodeje nemovitostí.⁶⁷

Tabulka 2: Počet zápisů do pamětní knihy pro léta 1531-1540

Rok	1531	1532	1533	1534	1535	1536	1537	1538	1539	1540
Počet zápisů	1	10	10	9	1	9	8	8	10	10

Druhým obdobím si zvolím to, jenž se množstvím zápisů nejvíce odpovídá průměrnému počtu záznamů na desetiletí, tedy 42,125. Tomu se nejvíce blíží období od roku 1561 do roku 1570.

Tabulka 3: Počet zápisů do pamětní knihy pro léta 1561-1570

Rok	1561	1562	1563	1564	1565	1566	1567	1568	1569	1570
Počet zápisů	4	5	2	3	5	7	5	3	4	2

⁶⁵ Pro rok 1530 máme celkem 5 zápisů, tedy tento propad není tak dramatický jako mezi léty 1534-1535.

⁶⁶ Jak jsme si již ukázali, jakákoliv z vyšších dvou hodnot (11 a 12) se nám v celém dokumentu vyskytuje pouze jednou, a tak se pro hraniční konstantu tolik nehodí. Praktičtější bude vnímat je jako enormně vysoké poukazující na dva velmi vyplněné roky nákupem nejrozdílnějších nemovitostí.

⁶⁷ Ve chvíli, kdy se chceme bavit o tom, zda daný rok byl více či méně pro již zmíněnou aktivitu, nakupování nemovitostí (domů, zahrad jiter půdy atd.), potřebujeme prostředek k tomu, abychom byli schopni vyjádřit nějakým způsobem vztah mezi jednotlivými roky. Proto tedy jsme si v tuto chvíli stanovili nejvyšší bod stupnice představovaný konstantou 10. Samozřejmě se nám v ní odráží pouze četnost zápisů, nikoliv však množství majetku, které bylo prodáno. To si ukážeme později.

Po porovnání obou období, zjistíme dvě poměrně patrné vlastnosti druhého sledovaného období. První je, až na rok 1566, nižší počet zápisů v každém jednotlivém roce. V prvním období jich máme 8 až 10 (samozřejmě mimo léta 1531 a 1535), kdežto bilance ve druhém je 2 až 5. Další vlastnost nám představuje nižší propast mezi jednotlivými roky. Sice zde musíme vzít v potaz nižší hodnoty, které množstevní propasti nemohou dodat onu hloubku, ale ani jednou v období let 1561 až 1570 nám počty záznamů neklesly na hodnotu jedna nebo nula, kdežto v prvním období tomu tak bylo.

Jako poslední období si zvolíme to, jenž je na počet zápisů nejslabší. Tomuto popisu nám odpovídá poslední dekáda 1591 až 1600. Najdeme v ní pouhé tři zápisy a to v letech 1595, 1597 a 1598.

Tabulka 4: Počet zápisů do pamětní knihy pro léta 1591-1600

Rok	1591	1592	1593	1594	1595	1596	1597	1598	1599	1600
Počet zápisů	0	0	0	0	1	0	1	1	0	0

Doposud jsme se zabývali pamětní knihou pouze povrchně. Zajímalo nás, ve kterém období dle záznamů se nakupovaly (prodávaly) nemovitosti více či méně četněji. Ukázali jsme si, že dle sestupného charakterů počtu zápisů můžeme uvažovat o jakési stabilizaci strakonické měšťanské společnosti, jejíž vrchol ale dlouho nevydržel.⁶⁸ Podívejme se tedy co konkrétnějšího nám tento pramen sděluje.

Na základě jmen, jimž jsou jednotlivá folia věnovaná,⁶⁹ se mi je podařilo rozdělit do dvou základních skupin:

1. folia bez bližšího osobnostního určení
2. folia určená pro určitou osobu/rod

⁶⁸ Ve výše uvedených tabulkách jsme si sice ukázali pouze zápisy pro léta 1526 – 1600, ale v „*Pamětní knize*“ je možné najít i zápisy pro století 17. a 18. Například folio věnované Tomáši Kalivodovi obsahuje pouze dva zápisy a to pro léta 1615 a 1616, nebo folio věnované Matěji Javornickému obsahuje tři zápisy a to pro léta 1607, 1613 a 1615, viz. Státní okresní archiv ve Strakonici, AM Strakonice, kniha č. 39.

⁶⁹ Každé folio má „před-rýsovanou“ strukturu, kdy je rozdělena na záhlaví, kam se psalo jméno jemuž bylo „věnováno“ (ale ne vždy se tam nacházelo), střed pak vyplnil text a okraje (levý/pravý dle strany, jak to umožnila vazba) případné poznámky ulehčující orientaci (některé byly později dopsány).

První skupina je vyplněna nejrůznějšími zápisy o převodu majetku mezi různými strakonickými měšťany a lidmi ze strakonického blízkého okolí. Druhá je o něco složitější. Ta pojímá tyto tři druhy zápisů:

1. pojící se k jediné osobě
2. pojící se k jedinému rodu
3. pojící se k jedinému domu/gruntu

Z těchto několika skupin vyplývá i samostatné rozdělení folií. Některá (jednalo se spíše o ty, jež obsahovaly menší počet zápisů) pojednávala o nákupech nemovitostí jediné osoby, další pak zachycovala nákupní politiku (v oblasti již zmíněných nemovitostí) jednotlivých rodů. V případě, že došlo ke zchudnutí, vymření (nebo smrt původního majitele gruntu a jeho předání dědicovi), nebo přestěhování rodu, pak byl grunt prodán další osobě. Ta pak „*hrála roli nového majitele*“ ve výše zmíněném dokumentu, ale dokument sám nebyl přejmenován.⁷⁰

Zde bych rád zmínil několik úskalí, které tento úhel pohledu skýtá. V první řadě jména zapsaná v záhlaví folií se vztahují k jediné osobě/budově, čímž se pak nezřídka takové folia řídí. Jako příklad by jsme mohli uvést folia šlechty (např. Pan Jiřík Hadenraych, pan Mikuláš Kancléř, paní Chotská), jež jsem identifikoval podle přídomku „*pan/paní*“ před jménem. Jako další můžeme uvést ta folia věnovaná ne osobám, ale samotným budovám. Sem by patřila třeba ta pro: Hořejší mlýn, Rathaus, Slezský dům atd. U nich přirozeně nehraje roli, kdo je vlastnil (kdo v nich zasedal), ale zda vůbec existují. Jejich případný nový majitel (nový zasedající) se potom nemůže projevit v záhlaví, když není jeho předmětem, ale nemovitost sama. Nakonec sem můžeme zařadit ta folia, která se zabývají majetkovou (oblasti nemovitostí) politikou jediné osoby a zároveň ještě nebyla zmíněna. Jedná se o „řadové“ měšťany Strakonic, pro něž byla založena jejich vlastní folia, jež se pojí pouze k nim. Jako několik příkladů těchto osob můžeme uvést Volfa Vinopala⁷¹, Jiříka Bubníka, Šimona Rataje písaře radního, Jana Rybáka a další.

Druhé důležité úskalí se skrývá ve faktu, že s největší pravděpodobností ne všechny převody (nákupy/prodeje) nemovitého majetku byly do knihy zapsány. Přímé doklady pro tuto skutečnost nemáme, ale lze podle jedné indicie s ní poměrně reálně počítat. Tato skutečnost je následovná:

⁷⁰ Spíše ojediněle se stávalo, že v záhlaví folia byl majitel doplněn o nové jméno, nebo škrtnut a přepsán na jméno jiné. Z celkových 82 nadepsaných folií (přirozeně zabývajících se naším obdobím, jak jsme si již řekly nacházejí se zde i mladší záznamy, ale ty překračují rámec této práce, a tak se jimi zde nebudeme zabývat) jich pouze 12 prošlo doplněním o další jméno. Tedy pouhých cca 14,63% což poukazuje na značnou ojedinělost tohoto úkonu.

⁷¹ Viz. Státní okresní archiv ve Strakonících, AM Strakonice, kniha č. 39.

„Roku 1606 dne 28. dubna⁷² Bartoloměj Rakovnický prodává dům od Tomášovi Dubovi, navíc Tomáš už v tom příbytku po nějaký čas bydlel.“⁷³

Tuto krátkou ukázkou zde uvádím ani ne tak pro to, že bych na ni chtěl ukazovat jako na příkladu vztahů mezi dvěma účastníky dohody, ale abych na ní demonstroval fakt, že zápisy určené pro určitý typ knihy, do těchto patřičných míst nemusely být vždy učiněny. Pro 17. století máme tzv. „*Trhovní knihy*“, do nichž se zapisovaly majetkové převody, ale i přes to se nám tento typ záznamu objevuje v „*Pamětní knize*“, jež pro tento účel sloužila v 16. století

Zde by byla dobrá úvaha: „*Když se takto zapisovalo do více knih ve století sedmnáctém, platí to i pro to předešlé století?*“ Já tvrdím, že ano. Jak si ukážeme dále, tyto zápisy měly sloužit jako prostředek paměti „*městského organismu*“, kdy co je v této knize/použitých knihách zapsáno, to platí až do chvíle vyškrtnutí z nich. Ještě než si tuto skutečnost názorně ukážeme, dovolím si nastínit ještě jednu otázku a to: „*Byly takto zaznamenávány veškeré nemovitostní převody?*“ Je to sice otázka na níž nelze z informací poskytnutých nám tímto pramenem odpovědět, už jen z toho důvodu, že pokud je převeden majetek a není zapsán do patřičné knihy, pak nemáme o převodu zprávu a přirozeně o něm nebudeme uvažovat. Uvádím ji zde spíše pro komplexnost představy o úskalích, jež nás mohou potkat.

„Roku 1542 dne 20. listopadu⁷⁴ prodal Jiřík Bubník svůj dům podle domu Václava Žižky a Hořejšího mlýna a to Janovi Tetaurovi.“⁷⁵

„Roku 1547 dne 31. října⁷⁶ prodal Jan Tetaur svůj dům podle domu Václava Žižky a Hořejšího mlýna a to Jiříkovi Loučkovi.“⁷⁷

72 Tento datum nám vychází podle Gregoriánského kalendáře, podle Juliánského by tento den vycházel na 25. 4. Jelikož jsme si výše dokázali, že v roce 1609 byl již zaveden na strakonickém zámku Gregoriánský kalendář, tak si myslím, že ve Strakonících platil již nějakou dobu před tím, pro což nám mluví fakt, že nejdéle trvalo přijetí nového kalendáře v Čechách městu Chebu, který tak učinil až v roce 1604 (*jak se lze dočíst v Marie Bláhová, Historická chronologie, Praha 2001, str.123*). Zdroje pro naše datумы jsou tyto: Marie Bláhová, Historická chronologie, Praha 2001, *pro Gregoriánský kalendář* str. 514-5 a *pro Juliánský* str. 564-5.

73 Letha panie 1606 w patek po pamattcze s:(vatého) Vojta Bartholomiej Rakowniczky prziznani uczinil w plnosti raddy zie g(es)t mu Przibitek od Thomasse Duba w kteremi bydli dokonale a zauplna zaplacen, viz. Státní okresní archiv ve Strakonících, AM Strakonice, kniha č. 39.

74 Viz. Marie Bláhová, Historická chronologie, Praha 2001, str. 542-3.

75 Letha buozieho XV^CXLII w pondiely po swathe Alzbiecie Girzik Bubnik na mistie... za pisuje duom Janowi Tetaurowi kterizto duom lezii pod domem Waczlawa Zizsky a podle mlyna Horzegssiho..., viz. Státní okresní archiv ve Strakonících, AM Strakonice, kniha č. 39.

76 Viz. Marie Bláhová, Historická chronologie, Praha 2001, str. 544-5.

77 Letha buozieho XV^CXLVII w pondieli przedewsssemi Swatymii Jan Tetaur zapiisuge duom swuoy Girzikowi Lauczkwowi kteryzto duom lezii podle domu Waczlawa Zizky a podle mlyna Horzeysiiho..., viz. Státní okresní archiv ve Strakonících, AM Strakonice, kniha č. 39.

Výše jsem se zmínil o vyškrtnutí zápisu z pamětní knihy, tak nastal čas podívat se na tento úkol v reálu. Uvedené ukázky dvou převodu jednoho domu z let 1542 a 1547 nám výborně poslouží jako krásný příklad problematiky. Roku 1542 je tedy objekt převeden z osoby **A** (Jiřík Bubník) na osobu **B** (Jan Tetaur), přičemž tento zápis (z roku 1542), nahradil původní z roku 1529 (ten je o tom jak dům získala rodina Bubníků)⁷⁸. Následuje pak zápis z roku 1547, jež nahradí „svého předchůdce“. Vskutku nádherný příklad dvou přepisu/vyškrtnutí během 20 let. K čemu nám ale tato skutečnost je? Mimo to, že jsme si na ní ukázali způsob fungování tohoto počinu, tak má pro nás ještě jeden význam. Můžeme s její pomocí nahlédnout na fungování kolektivního vědomí a paměti přítomné ve strakonické měšťanské společnosti, kterou jsem připodobnil k již zmíněnému městskému organismu.

„*Jak je to tedy s tou pamětí?*“ Ta nám funguje následovně. Roku **X** (v našem případě 1529) osoba **A** (Jan Kbecz) prodala svůj příbytek osobě **B** (Řehořovi Bubnovi). Jméno osoby **B** se pak dostává do záhlaví folia jakožto zakladatel rodové majetkové nákupní politiky a zároveň slouží jako rozlišovací prostředek daného nemovitého majetku náležící jeho osobě, či nástupcům.⁷⁹ Osoba **B** pak mezi lety **X** (1529) a **Y** (1542) umírá/stává se nezpůsobilou pro správu rodového majetku, a tak grunt přechází na osobu **C** (Jiříka Bubníka)⁸⁰ a ta ho roku **Y** (1542) osobě **D** převede/věnuje/prodá (Jan Tetaur). Ta si majetek nějaký čas ponechá a roku **Z** (1547) ho prodá osobě **E** (Jiřík Louček).

„*Co je z toho všeho pro nás podstatné?*“ To, k čemu tento systém záznamů vůbec byl. Ve chvíli, kdy by se třeba dostala osoba **E** (Jiří Louček) do sporu s druhou osobou, tak se může hájit tím, že to býval dům osoby **B** (Řehoř Bubník), v jejíž foliu je vedený, a kde je možné se dozvědět, na koho byl naposled převeden. A to je, myslím si, smyslem těchto zápisů, aby bylo možno kdykoliv zpětně zjistit, kdo je aktuálním majitelem nemovitosti, od koho ji získal (koupil) a zda dostal všech svých povinností (zda ji zcela zaplatil).

Když jsme si osvětlili význam zápisů v pamětní knize, podívejme se ještě na chvíli na jména v záhlaví folií a co v nich samotných můžeme nalézt. Ta jména znějí:

„*Libětický, Winopal, Tomášek, Odrášek, Barviř, Setěchová, Tetaur, Bubník, Vlach, Sladovnik, Žizka, Rataj, Pekař, Kyselo, Kropáček, Klampfar, Vrata, Kovář, Soukenik Chmelik,*

78 Viz tamtéž.

79 Už tolik nezáleží na tom, zda Řehoř Bubník žije, či zda jeho majetek rodina stále vlastní. Přesným zapsáním jeho majetku do Pamětní knihy je do budoucna umožněno odkázat se na majetek jako na „původně přináležící“ Řehořovi Bubníkovi, ale v současnosti patřící druhé osobě.

80 Nejspíš se jedná o Řehořova syna, ale s jistotou to tvrdit nemůžeme, protože o vztahu mezi těmito dvěma muži pramen mlčí, poněvadž nebyl předmětem jeho zájmu.

*Řezník, Špaček, Postřihač, Rybák, Bečvář, Podolští, Vrauzl, Smrž, Javornický, Čert, Krejčí, Doubek, Voříšek, Pěšín, Lindáš, Jílek, Marek, Pšenička, Čicháček, Kučera, Kožišník, Maršík, Pickovna, Cirtěra, Jezmaso, Sedláč, Ertl*⁸¹

Uvádím je zde z jednoduchého důvodu. Tato „jména“ mnohdy nesou ne označení svého rodového jména (příjmení), ale povolání, jímž se žíví. Jako příklad můžeme uvést třeba rodinu Tomášků. První člen rodu zmiňovaný v zápisech z let 1520, 1524, 1525, 1533, 1536, 1543 a 1545 je zmíněn vždy jako Tomášek Kramář. Ovšem účastníkem nákupu z roku 1550 se stal jeho syn Vávra Tomášek⁸², nebo z roku 1552 a 1553 jeho ovdovělá žena Anna Tomášková⁸³. To nám poukazuje na skutečnost, že s největší pravděpodobností se zmíněný první člen rodiny (Tomášek Kramář) živil kramářským řemeslem.

Tímto způsobem můžeme z nadepsaných jmen identifikovat i další potencionální řemesla jako Winopal, prodejce vína, Barvíř, neboli člověk dávající látkám jejich barvu, Sladovník, výrobce pivovarnického sladu, Pekař, Kovář, Soukeník, Řezník, Krejčí, Kožišník, jejichž „příjmení“ samy ukazují na jejich pravděpodobné zaměstnání. Ovšem to není jediný způsob. Další možností, jak zjistit řemesla, jenž se ve Strakonících provozovala, je podívat se na účastníky jednotlivých převodů. Na jedné straně (kupující) najdeme majitele gruntu⁸⁴ a na straně druhé osobu, jež svůj majetek prodává⁸⁵. A právě tento prodávající může mít se svým jménem uvedeno i řemeslo, jímž si vydělává na živobytí (taktéž i kupující).

„Léta 1572 dne 31. října⁸⁶ Štěpán Kohout švec...“⁸⁷ dále pak „Léta 1584 dne 17. února (podle juliánského kalendáře)⁸⁸ nebo 30. ledna (podle gregoriánského kalendáře)⁸⁹ pan purkmistra a rada města Strakonice jak zjistili, že dům kdysi patřící Valentovi mečíři...“⁹⁰

Na výše uvedených příkladech je možné zjistit další dvě řemesla a to ševcovské a mečířské. Kdybychom takto pokračovali dál, dočetli by jsme se ještě o lazebníkov⁹¹,

81 Viz. Státní okresní archiv ve Strakonících, AM Strakonice, kniha č. 39.

82 Takto je přímo označen v zápise z roku 1550 viz. tamtéž.

83 Jako vdova je označena až v zápisu z roku 1553 viz tamtéž.

84 Těmi jsme se doteď zabývali, tak ho vypustíme z pozornosti a zaměříme se spíš na zbylé účastníky směny/prodeje.

85 V našem případě se jedná o zahradu, jitra (nebo menší plošné jednotky) půdy, nebo o část, celý grunt.

86 Viz. Marie Bláhová, Historická chronologie, Praha 2001, str. 536-7.

87 Letha Buoziho 1572 w patek przed slawnym hodem wssech swatych Sstiepan Kohout Sswecz... viz. Státní okresní archiv ve Strakonících, AM Strakonice, kniha č. 39.

88 Viz. Marie Bláhová, Historická chronologie, Praha 2001, str. 562-3.

89 Viz tamtéž str. 526-7.

90 Letha MDLXXXIII w pondielii po nediely Devitniiku, pan puorgkmistr a radda miesta Strakonicz yakoz sau to vyhľadaly a poznaly, zie duom niekdy Walenty mecziiirze... viz. Státní okresní archiv ve Strakonících, AM Strakonice, kniha č. 39.

91 Viz. tamtéž.

hrnčíři⁹², zlatníkovi⁹³, krejčím⁹⁴, kuchmistři⁹⁵, nožíři⁹⁶, mlynáři⁹⁷. Dále se zde setkáme se správnými funkcemi jako jsou rychtář, purkmistr a purkrabí, dokonce několik zápisů nechal učinit i sám Jan III. z Rožmberka.

Nyní již vidíme rozmanitost strakonické řemeslné výroby, jež pokrývala potřeby tehdejší měšťanské společnosti. Doposud jsme se zabývali tím, jak se jednotliví měšťané mohli jmenovat (a jmenovali), čím se živili, ale zatím nebylo nic řečeno o otázce městských „elit“. Sice je to moderní pojem, ale zde ho užívám za účelem vyjádření jakéhosi nadřazeného postavení určitých osedlých. Abychom si je mohli oddělit, podívejme se nyní podrobněji na počty zápisů jednotlivých „rodin“⁹⁸.

Tabulka 5: Počet zápisů do pamětní knihy pro jednotlivá příjmení/povolání

Příjmení (Povolání)	Počet zápisů	Příjmení (Povolání)	Počet zápisů	Příjmení (Povolání)	Počet zápisů	Příjmení (Povolání)	Počet zápisů
Libětický	10*9	Kyselo	4	Podolští	7	Pšenička	6
Winopal	5	Kropáček	8	Vrauzl	7	Čicháček	7
Kramář	14*5	Klompfar	4	Smrž	8	Kučera	4
Barvíř	8*4	Vrata	4	Javornický	1	Kožišník	4
Setěchová	6	Kovář	6*12	Čert	5	Maršík starý	5
Tetaur	9	Soukeník	4	Krejčí	12	Pickovna	4
Bubník	10*6	Chmelík	5	Doubek	2*3	Cirtěra	8
Vlach	8	Řezník	3*6*8*3*5	Voříšek	9*4*6	Jezmaso	10

92 Viz. tamtéž.

93 Viz. tamtéž.

94 Viz. tamtéž.

95 Viz. tamtéž.

96 Viz. tamtéž.

97 Viz. tamtéž.

98 Nesmíme zapomenout na to, že jednotlivá folia nejsou vždy věnována rodině, ale jedinci, nebo i více rodinám, záleželo na tom, zda grunt zůstal v držení rodu.

Sladovník	0*13*10* 8	Špaček	4	Paní Chotská	10	Sedláč	3
Rataj	3	Postřihač	4*10*2	Běšín	12	Tichý	3
Žižka	8	Rybák	4*6	Lindáš	7	Ertl	12
Veliký	5	Pan Mikuláš Kancleř	5	Jílek	8	Tomášek	1*1
Pekař	3	Bečvář	5	Marek	5	Pan Jiřík Hadenraych	2

Zde vidíme počet zápisů k jednotlivým jménům. Celkem jich máme 443, když je následovně vydělíme celkovými 52 jmény⁹⁹, dostaneme přibližně číslo 8.5¹⁰⁰, jež můžeme brát jako konstantu pro určení nadprůměrné (vyšší) nákupní/prodejní politiky pojící se s jménem, nebo-li každé o 9 a více zápisech. To se týká Libětického, Kramáře, Barvíře, Tetaura, Bubníka, Sladovníka, Kováře, Řezníka Postřihače, Rybák, Krejčího, Voříška, Chotské, Běšina, Jezmasa a Ertla. Nevýhodou ovšem je, že znevýhodňuje ty „jména“, k nimž se pojí pouze jedna osoba. Abychom se s tímto problémem srovnali, můžeme ho řešit dvěma způsoby:

1. Ponecháme si naši konstantu a použijeme ji na každou osobu zvlášť
2. Počet zápisů vydělíme počtem osob, čímž získáme konstantu novou a tu následovně použijeme na každou osobu zvlášť

Nejdříve tedy první způsob. Z původního počtu 33, které v rámci zařazení pod jedno jméno měly odpovídající hodnotu, nám zbude 15. Jejich jména jsou Pavel a Martin Libětičtí, Tomášek Kramář, Jiřík Tetaur, Jiřík Bubník, Matoušek a Prokop Sladovníkovi, Mikuláš Kovář, Andres Postřihač, Gabriel Krejčí, Tomáš Voříšek, paní Chotská, Jan Běšín, Jan Jezmaso a Mikuláš Ertl.

A teď druhý způsob. Máme 443 zápisů a ten vydělíme 71¹⁰¹ osobami. Takto

⁹⁹ Tolik se jich nachází v tabulce. V reálu by jejich počet byl ještě větší poněvadž některých případech se k jednomu jménu pojí více osob. Takové případy jsme v tabulce řešil oddělením jednotlivých zápisů jedné osoby od zápisů druhé osoby hvězdičkou (*).

¹⁰⁰ Přesněji 8.5192307692307692307692308.

¹⁰¹ Počet osob se zde můžeme dopočíst jednoduše, když sečteme jednotlivá čísla oddělená hvězdičkou (*),

dostaneme přibližně číslo 6.24^{102} , jež nám poslouží jako druhá konstanta. Pomocí ní se nám podaří vyčlenit 42 osob s nedostatečným počtem zápisů, ale i tak nám jich tam 29 zůstává. Tudíž by v tuto chvíli bylo dobré zjistit, který ze způsobů nám lépe ukáže skutečnou „elitní složku“ strakonické společnosti. Z toho, co víme, by se mohlo zdát, že čím užší skupina lidí, tím spíše se v ní nebude vyskytovat nikdo, kdo by do zmíněné skupiny lidí nepatřil. Ale je tomu doopravdy tak?

Abychom zjistil, koho doopravdy můžeme počítat do tzv. „elitní“ strakonické společnosti, musíme se na její poměry podívat ještě hlouběji. Z tohoto důvodu zde teď uvedu ne kolik zápisů bylo učiněno, ale kolik jiter půdy¹⁰³ jednotlivé „osoby“¹⁰⁴ nakoupily.

Tabulka 6: Počet nakoupených jiter půdy pro jednotlivá příjmení/povolání

Příjmení (Povolání)	Počet zápisů	Příjmení (Povolání)	Počet zápisů	Příjmení (Povolání)	Počet zápisů	Příjmení (Povolání)	Počet zápisů
Libětický	25*33	Kyselo	10	Podolští	0	Pšenička	4
Winopal	3	Kropáček	0*30	Vrauzl	0	Čicháček	20
Kramář	29*0	Klompfar	0	Smrž	5	Kučera	0*1
Barvíř	4*0	Vrata	0	Javornický	0	Kožišník	3
Setěchová	10	Kovář	4*20	Čert	10	Maršík starý	2
Tetaur	15	Soukeník	0	Krejčí	6	Pickovna	0
Bubník	37,5*0	Chmelík	3	Doubek	0*0	Cirtěra	24
Vlach	3	Řezník	0*0*0*5*2	Voříšek	16*0*0	Jezmaso	2

ale je třeba mít na paměti, že se jedná o osoby uvedené ve jménu v záhlaví folia. Ve skutečnosti se tedy i k této imaginární osobě může pojit více než jeden člověk.

102 Přesněji $6.2394366197183098591549295774648$.

103 Nakupovaly se dále grunty, nebo jejich části a zahrady, ale promítnutí všech těchto faktorů do jedné tabulky by ji učinilo nepřehlednou, navíc většina převodů se týkala jiter (lánů) půdy, tak je zde vypustím a jako signifikátor elitnosti budu brát v potaz pouze již zmíněné jitra půdy.

104 Jak už jsem několikrát uvedl, nejedná se o osobu jako fyzického člověka, ale jméno uvedené v záhlaví folia. Proto tedy chápeme tento nákup jako nákup provedený v rámci jednoho folia věnovanému jednomu rodu. V případě, že došlo k výměně „majitele“ folia (prodej gruntu druhé osobě, která není z rodu), tak končím se sčítáním nakoupených jiter půdy.

Sladovník	0*27,5*17 ,5*10	Špaček	0	Paní Chotská	12	Sedláč	2
Rataj	0	Postříhač	-5*26*0	Běšín	14	Tichý	0
Žižka	10	Rybák	3*20*21,5	Lindáš	8*20	Ertl	9
Veliký	0	Pan Mikuláš Kancleř	0	Jílek	28	Tomášek	0
Pekař	0	Bečvář	0	Marek	12	Pan Jiřík Hadenraych	0

Tak a nyní trochu naší oblíbené statistiky. Za námi sledované období bylo zakoupeno přibližně¹⁰⁵ 562 jiter půdy. Takže to máme 562 jiter děleno 71 osobami, což nám dá výslednou hodnotu přibližně 7,9¹⁰⁶. Podívejme se teď, jak odpovídají Pavel a Martin Libětičtí, Tomášek Kramář, Jiřík Tetaur, Jiřík Bubník, Matoušek a Prokop Sladovníkovi, Mikuláš Kovář, Andres Postříhač, Gabriel Krejčí, Tomáš Voříšek, paní Chotská, Jan Běšín, Jan Jezmaso a Mikuláš Ertl do „obrazu měšťana, jenž za dobu svého působení ve Strakonících nakoupil 8 a více jiter půdy“. Až na Gabriela Krejčího a Jana Jezmasa zakoupili všichni alespoň 8 jiter půdy.

Zkusme si ale nastavit druhou laťku. Jak vidíme, spektrum hodnot nakoupených jiter půdy je v rozmezí od 0 až do 37,5. Co se stane, když hranici, od níž budeme mluvit o elitě společnosti, posuneme doprostřed tohoto rozmezí, tedy na hodnotu 18,75? Zůstali by nám mezi elitními měšťany Pavel a Martin Libětičtí, Tomášek Kramář, Jiřík Bubník, Matoušek Sladovník, Jan Kropáček, Mikuláš Kovář, Andres Postříhač, Jan a Mikuláš Rybákovi, Jan Lindáš, Havel Jílek, Václav Čiháček a Cirtěra.

Nyní jsme si zhruba stanovili, kdo by potenciálně mohl patřit do „strakonické elity“ a kdo ne. K tomu nám dopomohl jak počet zápisů v pamětní knize, tak množství zakoupené půdy. Dále jsme si ukázali, že tyto dvě skutečnosti samy o sobě vypovídající nejsou. Člověk, který má hodně zápisů v pamětní knize zákonitě nemusel nakoupit příliš mnoho nemovitostí (půdy) a naopak. Podívejme se ale, zda někdo z těchto lidí výše vypsanych je zmiňován jako

105 Jak už jsem řekl zohledňuji zde jitra půdy a z technických důvodů opomím zahrady a grunty.
106 Přesněji 7,9154929577464788732394366197183.

člen městské rady, nebo člověk zastávající úřad na hradě. Tento údaj totiž pochopitelně také ukazuje na příslušnost jedince do elitní složky obyvatelstva.

„Roku 1557... Václav Králíček prodal 4 jitra orné půdy rychtářovi Martinovi Libětickému“¹⁰⁷

Tímto úryvkem jsme ukázali na jednu z rodin, u níž se vyskytuje kontinuální příslušnost do městské elity. Máme pro ni dvě folia (do teď jsme tomu říkali osoba, dvě osoby v tomto případě), která splňují veškeré podmínky pro jejich chápání jako elitářských.

„Roku 1572 dne 19.března¹⁰⁸ se dobrovolně dostavila před radu města, jakož předešle zřídila své relatory¹⁰⁹ purkmistra Jana Votýpku a konšely Petra Andreše staršího, Jiříka Rybáka a Jakuba Sedláka...“¹¹⁰

Zajímavé na tomto úryvku jsou dvě věci, zaprvé, že zde najdeme vyjmenovanou celou (nebo část) městské rady a zadruhé, že nikdo z nich se nenachází v „seznamu“ lidí, s nimiž jsme doteď počítali jako s elitními. V Pamětní knize nejsou ve foliích příliš zmiňováni, alespoň ne v rámci folií s nadepsaným jménem, jež jsou věnovaná jednomu gruntu.

Až doposud jsme se zabývali elitami v rámci měšťanů, ale tím by jsme je všechny nepostihli. Nesmíme totiž zapomenout na šlechtu, jež ve městě vlastnila dům. Ty identifikujeme vcelku jednoduše podle přídomku pán/paní, velevážený pán/velevážená paní atd. Jako příklad by jsme mohli uvést pana Mikuláše Kancléře, paní Chotskou a pana Jiříka Hadenraycha, které máme uvedené již ve výše nadepsaných tabulkách. Tato složka společnosti by se sice na základě zápisů v pamětní knize mohla tvářit ne příliš elitně (např. zápisy pana Jiřího Hadenraycha jsou pouze o převedení/prodeji domu ve Strakonících, což o majetnosti příliš nesvědčí), ale musíme si uvědomit, že společenský kapitál v době raného novověku byl dán ne jen finančním obnosem a nemovitostmi, jež jedinci patřili, ale i společenským postavením, stavovskou třídou, jíž byl jedinec součástí.

Nyní, když jsme zjistili alespoň část strakonických elit nastává čas pro to, co lidem přinášela pozemková držba a vztah mezi jednotlivými strakonickými městy.

107 Letha boziho XV^CLVII... Waclaw Kraliczek zapisuge a postupuge IIII gitra worného... Martinowi Libietickemu toho czasu richtarzi... Viz. Státní okresní archiv ve Strakonících, AM Strakonice, kniha č. 39.

108 Viz. Marie Bláhová, Historická chronologie, Praha 2001, str. 536-7.

109 Osoba, jež měla doložit správnost a pravost právního úkonu.

110 Letha boziho XV^CLXXII w strzedu po nedielu postnii kteraz slowe Letare Anna Stara Tomasskowa przedwstaupiwssi osobnie do raddy dobrowolnie k tomu se priznala, yakoz przedessle zrzidila Relatory Jana Wotypku toho czasu purgmistra, Petra Andresa Starssiho, Girziika Rybaka, Jakuba Sedlakowicz konssely... viz. Státní okresní archiv ve Strakonících, inv. č. A 95/35, Kniha pamnietich a zapisuw lethu 1501 počinaje.

6. Strakonický měšťan, poddaný či nepoddaný

Na konci předchozí kapitoly jsme si ukázali problém při identifikování měšťanské společnosti a byl to rozhodně chtěný krok. Naznačili jsme si tím jak je problematika, zda jedinec patří do „vyšší vrstvy“, či zda ne, je mnohdy záležitostí ryze diskutabilní. Velice jednoduše se můžeme dostat na roviny, kdy nám prameny naznačují, že by jsme jedince do této „oblasti“ mohli přiřadit, ale ve skutečnosti tomu tak být nemuselo. A naopak, mohla nastat situace, kdy jsme měli osobu za možná movitější, ale to nestačilo k jejímu chápání jako příslušníka elity, i když jím ve skutečnosti byl.

Jako příklad za všechny vezměme si Martina Libětického. On se svým otcem a dědem za námi sledované období nakoupili celkem 25 jiter půdy. To už je vskutku značné množství půdy a to množství samo o sobě poukazuje na to, že by mohl Martin Libětický patřit mezi elitní měšťany. Tuto domněnku nám navíc potvrzuje fakt, že byl k roku 1557 jmenován v jednom nákupu pozemků jako Martin Libětický toho času rychtář¹¹¹. To vskutku naší domněnku více než potvrzuje.

Ted' se ale na chvíli zamysleme. Když byl Martin rychtářem, vykonavatelem úřadu ne zrovna nízkého, byl vskutku příslušníkem strakonické městské elity?. V případě, že by byl rychtářem ve Strakonících, nemuseli by jsme o tom mít pražádné pochybnosti. Ovšem tato informace nám chybí. Pokud se stal rychtářem v jiné obci¹¹², přímo se nabízí rychta Libětice, platilo jeho elitářské postavení jak v této další obci, tak i ve Strakonících? Vnímali ho tamější měšťané jako příslušníka své strakonické městské elity?

Abychom si byli schopni zodpovědět tyto otázky, podívejme se do dalšího pramene, jež zachycuje „hospodářské sounáležitosti“ mezi jednotlivými statky a strakonickým centrem. Pro tento účel se nám výborně hodí urbář založený 1569 převorem Václavem Zajícem z Hazenburku. Bohužel ale zde zmínku o něm jak pro Strakonice, tak i pro Libětice nenajdeme. Je dosti pravděpodobné, že jeho význam za těch dvanáct let, jež od sebe oddělují zápis do pamětní knihy a vznik urbáře, poklesl a jeho úloha ve správě rychty skončila, ale to je bohužel spekulace, kterou v tuto chvíli na základě těchto dvou záznamů nemůžeme plně ani vyvrátit, ani potvrdit. Každopádně je nám užitečná ve snaze alespoň částečně poodkrýt významné úskalí při vymezení elity města.

111 Zeměpanský, nebo vrchnostenský úředník, buď byl jmenovaný na rok, nebo mohl úřad zakoupit pro dědičné držení svého rodu, muselo se jednat o měšťana dotyčného města a jeho funkce byla soudce apelačního soudu, tedy pravý soudce těžších přečinů, viz. Ottův slovník naučný, Díl XXII. Rozkošný-Schloppe, Praha 1999, str. 428.

112 Obec zde používám záměrně a to z toho důvodu abych se nedopustil omylu. Touto cestou se totiž chci vyvarovat s případnou otázkou významu každé jednotlivé vesnice spadající pod určitou rychtu.

Když už jsme u tohoto propojení dvou „obcí“¹¹³, tak se na chvíli podívejme do rodiny Tomáškových a do jednoho jejich zajímavého propojení.

„Léta božího 1572 ve středu po neděly postní, jež se nazývá Letare, Anna stará Tomášková předstoupivše osobně před radu dobrovolně se přiznala k tomu, jakož před tím zřídila relátory¹¹⁴ Jana Votýpku, toho času purkmistra, Petra Andreše staršího, Jiříka Rybáka, Jakuba Sedláků konšely, že zapisuje a postupuje, který stojí na velkém městě mezi důtkami¹¹⁵ Jana Sládka ze strany jedné a Vlčkových domem ze strany druhé, s veškerým příslušenstvím, jež se zde odedávna nacházelo, a to Vavřincovi synu svému k pravému a dědičnému držení a užívání...“¹¹⁶

Zde vidíme Nádherný příklad převodu gruntu v rodině. V našem případě se jedná o převedení domu z matky Anny na syna Vavřince. Dále pak se dozvídáme o tom, kdo sousedil se zmíněnou nemovitostí, což by byla zajímavá a cenná informace ve chvíli, kdybychom chtěli vytvořit typologii Strakonice. Tento počín by ale sám vydal na samostatné dílo, tak ho zde nebudeme řešit. Proč, zde tento zápis uvádím? Ne kvůli tomu, co obsahují výše napsané řádky, ale kvůli tomu, co následovalo v dalších zápisech.

„Letha bouziho XV^CLXXIII w pathek po pamatcze Zwiestovani panny Marie¹¹⁷, Anna Thomasskowa przedwstaupiwssi przed aurzad s Wawrzinczem synem swym a Anezkau dczerou swau, k tomu se dobrowolnie swolyla a przyznala tak, yakoz dotczieny Wawrzinecz syn gegii gest gi powinowat a dluzien zustava za diedinu kterauz gemu prodala, polozieniim... A to summy II^S (kop mišenských) kterauzto sumu ma gii podle smlauwy a dczedul rzezanych po X (kop mišenských) az do vyplnieni takowe summy kazdeho roku przy czasu swateho Antoniina klasti a platiti. A k tomu yakoz taz Anna ma IIII gitra diediny lauczny a worny polozieniim..., zie takowau summu nadepsanau czoz by koly gii po smrti gegii zustalo, a dotcziena IIII gitra diediny lauczny a worny i wsseczek statek swuy mohowitey i nemohowitey se wssemy swrchky, tez po smrti swe, az zustawily co toho po nii, a sama toho nespotrzebowała a neutratila dawa a odewzdawa gmenowanym Wawrzinczowi synu swemu

113 V tuto chvíli mám na mysli Strakonice a Liběčice.

114 Osoba zmocněná podepsat listinu za účelem deklarace její správnosti a pravosti, viz. Ottův slovník naučný, Díl XXI. R (Ř)-Rozkoš, Praha 1999, str. 527.

115 Obecný výraz pro nemovitý majetek.

116 Letha boziho XV^CLXXII w strzedu po nedielu postni kteraz slowe Letare Anna Stara Tomasskowa przedwstaupiwssi osobnie do raddy dobrowolnie k tomu se priznala, yakoz przedessle zrzidila Relatory Jana Wotypku toho czasu purgmistra, Petra Andresa Starssiho, Girziika Rybaka, Jakuba Sedlakowicz konsseley zie zapisuge a postupuge duom swug kteryz gest polozieniim na welikem Miestie dutka Jana Sladka s gedne a Wlczkowicz domu z strany druhe s tiim se vssiiim przyslussenstwiim yakz ho sama od starodawna w uziwaniu byla a to Wawrzincowi synu swemu k prawemu vlastniimu a a diedicznemu drzieni a uzivaniu... viz. Státní okresní archiv ve Strakonici, AM Strakonice, kniha č. 39.

117 Dne 26. března viz. Marie Bláhová, Historická chronologie, Praha 2001, str. 546-7.

a Anezcze dczerzi swe gim dwiema spolecznie a to rownym diilem spravedliwie, aby se rozdielily wssak s takowau toho wyminkau, aby ona Anna toho wsseho do smrti swy bez przekazky vsselike gednoho kazdeho uziwala, tiim wladla, a toho wsseho mocznau hospodynii byla, a mocz tu miela, przisslaly by yaka nouze a potrzeba, neb nedostatek pan Buoh na nii dopustiti raczil, to wssecko utratiti, a neb takowa IIII gitra diediny odprodati. Po smrti pak czasto psane Anny wssez te summy nadepsane a werunkuow za tu diedinu pozustalych, aby dczeram dwiema Katerzinie do Prachaticz a Appollonie do Sussicze po V (kop mišenských) aby wydano bylo s tau wyminkau zustanely czo toho po nii. A przy tom a na tyz den czasto psany Wawrzinec zapisuge a postupuge gmenowanii Anezcze sestrze swe s diitkami gegiimi, podle przedessleho zapisu kteryz gest timto zrussen, domku, kteryz gest od Katerziny wdowy pozustale po niekdy Girzikowi Klimentowicz a potom manzielky Matiege rzezniika po smrti gmenowane Katerziny k tomu se stalo, k prawemu a diedicznemu drzienii, nicz sobie tu ani budaucym swym tyz Wawrzinecz tu nepozustawugicz. Tolykez y Anna Thomasskowa gii Anezcze tez s diitkami gegiimi, tez podle przedessleho zapisu, IIII gitra diediny worne a lauczne, ktez sau polozieniim..., tez k prawemu a diedicznemu drzienii postupuge a zapisuge, wssak tak zie ten domek a ty cztyrzi gitra diediny po smrti gii Anezky teprwa na dieti gegii spadnouti a przigiti magii. Przisslaly by pak prwe na nii Anezku yaka potrzeba a nauze, aby z toho bud nieczo odprodati a neb zastawiti mohla. A tak tento zapis s giich wssez dowoleniim a se doziadaniim do knieh Miasta StrakoniczMiastkskich wepsan a wlozien gest s powoleniim Pana Purgmistra a Raddy tehoz Miasta Strakonicz. “¹¹⁸

Další zápis, o němž jsem mluvil, je kšaft Anny Tomáškové. Uvedl jsem ho zde (oproti předchozím citacím, kde jsem přepis psal do poznámky pod čarou) v co nejpřesnějším přepisu z technických důvodů¹¹⁹. Co se v něm vůbec dovídáme. Tak zaprvé to jsou klasická dědictví v rodině pro pozůstalé. Děti Vavřinec a Anežka se mají rozdělit (až na dvě drobné výjimky) o veškerý majetek. K tomu bylo připomenuto, že Anna Vavřincovi prodala dům, který do té doby ještě nesplatil a má splácet ve stanovených platbách. Zajímavější jsou ovšem ty výjimky. Kateřině do Prachatic a Apoleně do Sušice má být vyplaceno po pěti kopách mišenských každé z toho, co odkáže Anna Tomášková svým dvěma dětem. Otázka zní: „Proč o nich píše jako o dvou dcerách, když své děti prvně jmenované má přítomné ve Strakonících?“ V tuto chvíli se může zdát, že by Anna Tomášková mohla mít ne jednoho syna a jednu dceru, ale jednoho syna a tři dcery. Ovšem hned si ukážeme, že celá tato situace

118 Viz. tamtéž.

119 Kdybych takto tento kšaft napsal do poznámky, tak by od této poznámky byl v důsledku délky kšaftu a následného posunu jeho části (nebo jeho celého) na další stranu stal zbytek poznámkového aparátu nepřehledným.

by vůbec nemusela být tak jednoduchá, jak by se mohlo na první pohled jevit. A proto podívejme se na další záznam, jež následuje ihned po výše zmíněném kšaftu Anny Tomáškové z roku 1574.

„Léta 1584 dne 21. srpna (podle juliánského kalendáře)¹²⁰, nebo 17. srpna (podle gregoriánského kalendáře)¹²¹ Vavřinec Tomášek s Apolenou, svojí manželkou,...“¹²²

Tak a zde vidíme komplikaci, o níž jsem výše mluvil. Jelikož Vavřincova žena Apolena je zde poprvé a pouze zmíněna, nemáme zprávy, jak dlouho jsou již svoji, jakého je původu, tedy ani zda se jedná o Apolenu ze Sušice z výše uvedené ukázky. Samozřejmě je můžeme brát jako dvě odlišné osoby, čímž nám celý problém padá, ale jenom pro zajímavost se zamysleme, co by se stalo v případě, že by se jednalo o jednu a tutéž osobu. V takovou chvíli by jsme si museli položit hned několik otázek a to: *„Proč je v první zmínce o Apoleně psáno jako o Annině dceři, když si nakonec vzala jejího syna?“* Takový svazek by pak musel být nelegitimní a církev svatá by je ani nesměla oddat. *„Pokud by se jednalo pouze o označení dcer někoho jiného, jaké vzájemné pouto by pak Kateřinu a Apolenu pojilo k rodině Tomáškových? Z jakého důvodu by pak Anna odkázala Apoleně a Kateřině každé po pěti kopách grošů?“*

Asi možná nejzajímavější otázka ze všech: *„Když byly Kateřina a Apolena sestry, tak proč žily takto odděleně?“* Asi by nebylo nic divného, kdyby žila každá v jiném domě, nebo v jiné obci, ale v žádném případě příliš vzdálené. Kdežto ony žily každá v jiném vzdáleném královském městě a při tom měly vazby do také nemálo vzdáleného poddanského města. To vypadá na zajímavý oříšek, budeme li se dívat na uvedené skutečnosti z tohoto úhlu pohledu. Ale proč si to ještě trochu nezkomplikovat?

„Letha boziho 1566 w sobothu przed pamatkau naroznenii panny Marye¹²³ Waczlaw s Filypowicz, Pawel Dlesk, Mathauss Hawliiczku wsse miesstiane miesta Wolynie a manziele dczer neboztiika Jana Podstolskeho miesstiana miesta Strakonicz takz yakz gest tymz manzielkam gych a dczeram tehoz Jana Podstolskeho dum polozienim dutka Mikulasse Kubika z gedne a Thomasse Smrzie domu z strany druhe w dluhu w sumnie II^C (kop mišenských) od urozeneho pana pana Girziika z Watenbergka aby przipadl kderzysto nadepsanii miesstiane wolynsstii na miestie manzielek swych lystem pod prietii miesta

120 Viz. Marie Bláhová, Historická chronologie, Praha 2001, str. 562-3.

121 Viz. tamtéž, str 526-7.

122 Letha MDLXXXIII w patek po pamatcze na Nebe vzetii blahoslawene panny Marye Wawrzinecz Thomasskovicz s Appolonau manzielkau swau... viz. Státní okresní archiv ve Strakonících, AM Strakonice, kniha č. 39.

123 Tedy 8. září 1566 viz. Marie Bláhová, Historická chronologie, Praha 2001, str. 552-3.

Wolynie se prziznaly zie gest gym za tyz dům podle trhu prodaje od Ondrzege Sswandrlyka zauplna a doczela zaplaczeno geho ze wsseho kwitugycz a gemu tyz dům k prawemu a diedicznemu drzenii zapisugy a postupugy. ¹²⁴

V této druhé ukázce se dozvídáme o sňatku tří dcer strakonického měšťana Jana Podstolského s třemi volyňskými měšťany. Pokud jsme si u Vavřince Tomáška připustili možnost, že se oženil se sušickou měšťankou, tak zde máme podobný případ, i když odlišnost tu je. Samozřejmě můžeme narážet na fakt, že se zmíněné dcery nepřivdaly do Strakonic, ale naopak, že z důvodu manželského svazku jejich „strakonické měšťanství“ zaniklo, ale i tak je tento trojsvazek zajímavý. Je třeba si uvědomit, že město Volyně se nachází asi 30 km od Strakonic (tedy zhruba stejná vzdálenost jako královské město Písek) a ještě k tomu disponovalo statusem poddaného města pražské kapitoly. Tedy touto troj-svatbou přešly ony tři ženy ne jen pod správu jiného města, ale dokonce i jiného panství.

Nepřehlédněme také v záznamu zmíněný dluh. Jan Podstolský byl dlužen Jiřímu z Vartenberka 200 kop grošů míšenských,¹²⁵ které nesplatil on sám, ale jeho zeti po Janově smrti šli a Janův dům prodali Ondřeji Švandrlíkovi. Za utržené peníze pak samozřejmě mohli zaplatit zmíněný dluh. Proč jsem ale zde tyto dva příběhy uvedl?

Důvod je vcelku jednoduchý. Totiž jak Vavřinec Tomášek, tak dcery Jana Podstolského nám krásně ukazují, že poddaný člověk měšťanského původu, který by měl čistě teoreticky být připoután ke gruntu nemusel vůbec být imobilní. U těch dcer je to asi nejlépe vidět. Dále nám to ukazuje, že v případě dědictví měli i ti příbuzní, kteří se „přestěhovali“ do jiné vesnice, městečka, města, panství mohly mít i nadále vliv (nebo jejich zástupci, v našem případě manželé zmíněných třech dcer) na dění v místě, odkud vzešli. Proto si raději nepředstavujeme, tehdejší poddanskou společnost jako souhrn lidí, kteří jsou „přikováni“ at' ke své nebo panské půdě na niž musí pracovat, aby měli na dávky pro vrchnost a při tom nemá žádné vyhlídky do budoucna, žádné možnosti jakékoliv mobility.

„Letha buoziiho XV^CLIIII w pondiely po swatym Janu Krztiteli boziim¹²⁶ stalo se gest urovnanii mezi Wilemem Bubnikem a Matiegem Czerneym ssewczem o grunty a lauky, kterež sau spolu rozdilnie drzieli, kterežto lauky sau polozieniim za wobrynii dutka luk Jana Lindysse a louky Jana Goriary y takto se o to timto zapisem konecznie srownaly, zie Wilem drzi a drzieti ma na budauczi czasy tu stranu doleyssi, a Matiey tu horzeyssi dutka potoku

124 Viz. Státní okresní archiv ve Strakonících, AM Strakonice, kniha č. 39.

125 V této době se domy prodávají ve strakonících od 140 kop až do 300 kop a více, záleželo na velikosti a položení domu viz tamtéž.

126 Tedy 25. června viz. Marie Bláhová, Historická chronologie, Praha 2001, str. 512-3.

*Wobrynie, wssak s tauto weyminkau, gestli zie by ktery z nich diil swuoy prodati miel, tehdy geden mimo druheho prodati nemá, lecz by se o to w trhu snestii nemohli...*¹²⁷

Touto ukázkou se dostáváme dále a to do vlastnických poměrů. Hlavními účastníky sporu byli Vilém Bubník a Matěj Černý. Přeli se o louky okolo říčky Obryně. Jak nepřímo z textu vyplývá, vzniklé dvě louky (do 25.6.1554 rozdělené na několik částí) drželi nejspíše neuceleně, doslova by se asi dalo říct, že každý měl každé z luk kousek. Tyto kousky samozřejmě byly těžko ohraničitelné, a tak se pomezí (hranice) mezi nimi s největší pravděpodobností posouvala. No a to byla záminka ke sporu, jež byl vyřešen vytvořením horní a dolní louky, o nichž už měli přesnější představu o tom, jakou plochu přesně která louka zabírá.

Veškerý majetek (ať movitý či nemovitý) mohl mimo jiné značit umístění v městské hierarchii, mohl v konečném důsledku posloužit jako prostředek pro tvorbu osobní kariéry,¹²⁸ jeho role ve společnosti je zajisté nezvratná. Zkusme nahlédnout na vliv majetku ve vztazích mezi jednotlivými členy rodiny. Zápisy, které jsem dosud uváděl, buďto tento pohled neobsahovaly, nebo největší část majetku rodiny zůstávala u její hlavy (otce) až do její smrti. Ve chvíli kdy k tomu došlo, dědil se pak dále. Uveďme si aspoň jeden příklad, v němž tomu tak nebylo.

„Letha 1573 w nediely po swatym Gilgii¹²⁹ mnau Woldrzichem z Hodiegow a na Rzepicy, Jakubem Sedlakowicz toho ciasu starssiim miesta Strakonicz, Petrem Sspanglerem spolu raddniim tyhoz miesta stalo se porownanii a to takowy. Yakoz gest Martin syn Waczlawa Gilkowicz obyvatele miesta Strakonicz nastaupil na Katerzinu manzielku Girziika Psseniczky ty ciasy rychtarze strakoniczkeho, materz swau a oddiil swuy kterezyz gest mu po nebosstiiku otczi gehu swrchupsanem, przedepsanem manzielu gii Katerziny manzielky gehu naleziel, zie gest swrchupsana Katerzina pustila a dala mu kram mastney w trzech peniezach kterez z domu wybrala totiž w LXV (kop) a LX (grošů mišenských) a deset kop (mišenských) hotowych gemu przidati a w moc gehu uwesti hned na co se pak diediny dotyczie tu ma ona Katerzina sprawedliwie rozdielith, a Martin kteryzkoliw diil te diediny bude chtiti, ten ma sobie wziti. Z strany pak te druhe diediny od baby gehu Martinowy, gemu Martinowi odkazany se gemu dotczena Katerzina mati gehu taky když gi koly on Martin ty peníze kterych

127 Viz Státní okresní archiv ve Strakonících, AM Strakonice, kniha č. 39.

128 Pokud se jednalo o peníze, tak ty mohli být půjčeny šlechtici (či naopak jak jsme viděli u Jana Podstolského), čímž se mohla získat jeho náklonnost. Mohly být také dále investovány (např. nákup pozemků, kterým jsme se zde již zabývali), v neposlední řadě mohli usnadnit cestu k vzestupu na erbovního měšťana atd.

129 Tedy 6. září viz. Marie Bláhová, Historická chronologie, Praha 2001, str. 506-7.

gest mu na nii totiž LV (kop míšenských) pugczila zase da ma postoupiti cziehoz pro pamiet toto porownanii nasse gest knihami miestskymi zapsano, stalo se letho a dne jako nahorze.“¹³⁰

Tento spor je o dědictví po nebožtíku Václavovi Jílkovi. Jeho účastníky se stali Martin Václavův syn a Kateřina nebožka po Václavovi, toho času manželka Jiřího Pšeničky. O celém sporu jsme se dozvěděli díky Ondřejovi z Hodějova a na Řepici, Jakubovi Sedlákovu staršímu města Strakonice a Petrovi Špenglerovi starkonickému radnímu. Martin se s Kateřinou přeli o Martinův podíl z dědictví. Nakonec se však dohodli na tom, že Kateřina dědictví rozdělí a Martin si má vzít ten díl, jež se mu zlíbí, plus přídavkem měl masný krám¹³¹ ze tří plateb¹³² a on má na druhou stranu splatit svůj dluh, který činil 60 kop grošů míšenských.

„Letho panie 1564 den swatheho Jakuba Ffilypa apposstolouw panie¹³³ z dowolenii pana purgmistra a panuw porucznikuw Wiktoryna syna pozustaleho syrotka po neboztikowi Janowi Plywowi stal se ffreymark o grunthy mezi Hawlem Przybranskym na mistie Markethy manzielky a tehoz syrotka Wiktoryna s strany gedne a Pawlem Dleskem z Wolynie na mistie Dorothy manzielky geho ze strany druhé a to takowy ffreymark, grunthowe ornii y lauczni przy ssosu miesta Wolynie leziiczi kderyz sau se dostaly Markethie Tichaczkowe manzielcze pozustaly po mazielu gegym druhem Janowi Plywowi spolu s synem tehoz Jana Plywy Wiktorynem gym spolecznie naleziegyczym takowe grunthy gmenowitie lauka diedina pul chmelnicze, ty grunthy gest wsseczky Marketha y na mistie tehoz Wiktoryna Dorothie Dleskowe pustila nicz sobie na nich anii buduczym swym nepozustawugycze... Proti tomu zase taz Dorotha Dleskowa grunthy kderé gest miela przy ssosu miesta Strakonicz gmenowitie deviet gytr za bozimi mukami leziczi dutka Waczlawa Trzessika diediny s gedne a obecni lauky genz slowe raczkowska s strany druhe ty gest tez pustila Markethie Tichaczkowe s Wiktorynem synem gegym tez sobie na nich diediiczim ani budaucziim swym nicz nepozustawugycze relatorowe toho urczenii sau k dowolenii zapisu w knihy miestsky takoweho ffreymarku Girzik Rybak toho cziasu primas miesta a Jan Lyndyss stalo se letho a dne swrchupsaneho.“¹³⁴

Zde můžeme vidět další zajímavý zápis, v němž Markéta Ticháčková vyměnila svůj veškerý nemovitý majetek ve Volyni za veškerý nemovitý majetek ve Strakonících s Dorotou

130 Viz Státní okresní archiv ve Strakonících, AM Strakonice, kniha č. 39.

131 Nebo také řeznictví.

132 To je těch v prameni zmíněných 65 kop a 60 grošů míšenských.

133 Tedy 1. května viz. Marie Bláhová, Historická chronologie, Praha 2001, str. 528-9.

134 Viz Státní okresní archiv ve Strakonících, AM Strakonice, kniha č. 39.

Dleškovou. Markéta touto směnou přišla o statek/dům¹³⁵, louku a polovinu chmelnice. Za tento majetek na oplátku od Doroty obdržela „pouhých“ devět jiter půdy. Neobdržela žádný „objekt“, jež by ji posloužil jako domov. A tuto směnu nevyjednávala Kateřina, ale Havel Příbramský, její nový manžel. A co nám z toho všeho plyne?

Na první pohled se nejedná o zas tak výhodnou směnu pro Kateřinu, ale nic nám nebylo řečeno o strakonickém zázemí jejího manžela. Fakt existence tohoto zápisu napovídá, že Havel musel mít evidentní zájem na zmíněných Dorotčíných devíti jitrech, nebo museli být natolik potencionálně výhodnými, že se směna stala skutečností. Zajisté měl Havel, nebo Kateřina vybudované dostatečné zázemí ve Strakonících, což nám ostatně potvrzují už samotné zápisy¹³⁶, které předcházeli tomuto z roku 1564.

Zajímavý je i osud samotné Kateřiny. Už v zápise se píše, že zesnulý Jan Plýva byl její druhý manžel. Ve chvíli směny byla provdána za Havla Příbramského, třetí muž. Nic sice nevíme o jejím prvním manželovi, ale její příjmení napovídá, že se mohl jmenovat Ticháček a byl by pak strakonickým měšťanem, pokud to nebylo příjmení jejích rodičů. Každopádně její druhý manžel byl z Volyně, a tak se Kateřina musela přestěhovat ze Strakonice a ze strakonické měšťanky se nám najednou stává volyňská.

Aby toho nebylo málo, tak roku 1564 je její volyňský manžel již po smrti a milá Kateřina už má třetího manžela a to Havla Příbramského, strakonického měšťana. A tak nám přijde o volyňské měšťanství a nabude opět měšťanství strakonického. Vskutku trochu moc stěhování na jednu „obyčejnou“ poddanou osobu.

Ale pojďme si trochu zmíněné záznamy provázat. V zápise z roku 1566 se dozvídáme o tom, že již toho léta Pavel Dlešk volyňský měšťan má za ženu nejmenovanou dceru Jana Podstolského, strakonického měšťana.¹³⁷ Zajímavá skutečnost, ale co se tedy za těch několik let muselo v Pavlově životě dít?

Nejdříve se musel oženit s Dorotou, strakonickou měšťankou¹³⁸. Takže tu máme opět přeměnu ze strakonické měšťanky na volyňskou měšťanku. V období od 1. května 1564 do 8. září 1566 Dorota umírá a Pavel se žení podruhé. To by nebylo nic zvláštního,

135 V prameni zmíněném jako diedina.

136 Dozvídáme se z nich o nákupu celkem 20 jiter a 2 provazců půdy a jednoho domu.

137 Viz Státní okresní archiv ve Strakonících, AM Strakonice, kniha č. 39.

138 V zápise se dozvídáme o devíti jitrech půdy, jež postila Kateřině Ticháčkové za zmíněné nemovité statky ve Volyni. Tudíž pokud si je s manželem Pavlem jen tak nekoupily, aby měly do budoucna za co měnit se zmíněnou Kateřinou, která se jen čistě náhodou zpět-provdá do Strakonice, nabízí se nám tu několik možností, jak k nim mohla Dorota přijít. Buď je obdržela od příslušníka rodiny (svatební dar, dědictví po rodičích atd.), nebo se jednalo o společný majetek jí Doroty a jejího předešlého manžela, nějakého strakonického měšťana. Bohužel, abychom byli schopni rozhodnout, museli by jsme mít více informací, které nám záznam neposkytuje, tak se můžeme z tohoto ztrohého zdroje pouze dohadovat.

kdyby si nevzal opět strakonickou měšťanku, dceru už zmíněného Jana Podstolského. Takže následující otázka zní: „Ve výměně z 1. května 1564 pustila jeho žena veškerý svůj majetek ve Strakonících?“¹³⁹

Na tuto otázku nemůžu bohužel odpovědět, protože mi pro ni chybí záznamy (ve strakonické pamětní knize se nenachází). Ovšem to není až tak důležité. Zajímavější spíše je, že zmíněnou výměnou Pavel získal dost, a tak mě napadá, jestli ho tato zkušenost přivedla k „nápadu“ vyzkoušet znovu své štěstí, když jeho žena Dorota zesnula. Tak či onak ve zmíněném období něco přes dva roky se historie opakuje, tedy z další strakonické měšťanky se stala volyňská měšťanka. Hodnocení, zda se Pavlovi tento druhý sňatek vyplatil, či ne nechám na uvážení čtenářů a badatelů, ale zajisté by každý souhlasil, že je to více než přímo fascinující doklad mobility tehdejších lidí.

Do teď jsme se zabývali pouze lidmi měšťanského původu, kteří ovšem netvořili ani veškeré obyvatelstvo města, jak už bylo řečeno, ani veškerou elitu města. Do této elity musíme zařadit i šlechtice (v případě Strakonic převážně rytíře), kteří v našich Strakonících vlastnili pozemky a domy. Pojd' me si nakonec alespoň na několika zápisech ukázat, jak se oni vypořádali s pozemkovou držbou.

„My purgmistr a radda miest Strakonicz znamo czinime timto zapisem zie gest przed nas przedstaupil do plane raddy nassy urozeny pan Girzik Hadenrych Sstainych rzeczeny Ssweiczar zapisuge a poddawagicz statek swug pani Katerzinie manzielcze swe kteryz ma mezii nami pod ssosem miestskym aby gi swoboden a ku prawemu a k diedicznemu drzieni byl po smrti panie Girzikowie.“¹⁴⁰

„Ya Katerzina Sswayczarowa z Smieradicz pozustala wdowa poniekdy dobrze pamietii urozenym panu Girzikowi Sswayczarowi rzeczenym Hadenrych Sstainych zapisuge a postupuge domu sweho, kteryz mne naleziel a to slowutne opatrnosti panuom purgmistru a raddie a wssi obczy miesta Strakonicz, k prawemu a diedicznemu drzienii, stalo se w pondiely przed pamatkau swateho Walentiina¹⁴¹ letho od narozeni syna boziho tisycyho pietiistyho ssedesatyho patyho...“¹⁴²

Zde vidíme jedině dva zápisy folia věnované Jiřímu Hedenrychovi. U prvního nebylo uvedeno, ani kdy byl učiněn. Můžeme se pouze domnívat v jaké době, ale podle obsahu nepřímou napovídá, že Jiří si mohl být nejistý svým životem (z důvodu nemoci např.) a snažil

139 Prameny ukazují, že svatbou odcházeli z „místa bydliště“ spíše ženy, než muži.

140 Viz Státní okresní archiv ve Strakonících, AM Strakonice, kniha č. 39.

141 Tedy 12. února viz. Marie Bláhová, Historická chronologie, Praha 2001, str. 568-9.

142 Viz Státní okresní archiv ve Strakonících, AM Strakonice, kniha č. 39.

se svoji ženu hmotně zabezpečit, proto na ni převedl svůj dům. V druhém už figuruje Jiříkova žena Kateřina, v té době již vdova, a postupuje svůj dům radě města Strakonice. Lze se domnívat (už podle užitého písma), že mezi oběma zápisy uběhla již nějaká doba, během níž zůstala Kateřina bezdětná. Sice se nevíme, zda-li něco a co obdržela za svůj městský dům, ale můžeme se dohadovat o tom, zda po zbytek života žila z nějakého vyrovnání (ze strany rady), třeba ve strakonickém lazaretu u řeky Otavy. Tyto dvě výše zmíněné ukázky nám každopádně v tuto chvíli posloužili jako vzorný příklad „odchodu“ šlechtické rodiny z města, i když v tomto případě se s velkou pravděpodobností jednalo o vymření.

„Geho milost urozeny a stateczny rytirz pan Adam Rzepiczky z Sudomiirze a na Rzepiczy slawne pamieti kralowe geg milosti podkomorzy zapisowati a postupowati raczii domu sweho kteryz gest polozienim na malym miestie podle domu Krisstofa zamecznika s gedne a Thomasse worzisska domu z strany druhe s tim se wssim spuůsobem a prawem yak gest gse gehu milosti poniekdy dobre pamieti urozeneho pana Mikulasse Lhotskeho z Brloha kssefftem a odkazanim dostal, a to gegi milosti urozene pani pani Marketie z Butmssteyna manzielce swe sobie tu ani diediczom a budauczym swym zadneho nicz vlastenstwi a prawa pozustawowati neraczii... stalo gse w pathek przed swathym Wiithem¹⁴³ muczedlnikem bozim lethu boziho m. d. l. 1550.“¹⁴⁴

Další zápis, kde šlechtic převádí svoji manželce dům ve Strakonících. Nyní, jak uvidíme dále (zápis učiněný 1572, tedy 20 let po tomto), se nám už nejedná o případ šlechtice z možná vymírajícího rodu. Osoba, jež tento zápis nechala učinit, je Adam Řepický ze Sudoměře a na Řepici, významný šlechtic ze strakonického okolí. Fakt, že také převedl svůj dům, už začíná svědčit o jistém dobovém trendu. Zdá se, že tehdy bylo velmi módní, aby žena šlechtice z okolí nějakého města vlastnila dům v tomto daném městě.

Nezapomeňme ani na fakt, že Adam Řepický byl podkomořím jeho milosti. Tou milostí rozumějme panstvo strakonického hradu (mistra převora řádu Maltézských rytířů v Čechách). To nám svědčí o jeho poměrně velkém lokálním významu, když vykonával vcelku vysoký šlechtický úřad na strakonickém hradě.

„Letha MDLXXII w autery po swatym sstiasnym¹⁴⁵ urozený pan Waczlaw Sspulyrz z Gitter toho cziasu purgkrabie strakoniczky, slowuttny Petr Sspringler ginak Andres prymas miesta Strakonicz na mistie urozenych a statecznych rytirzuw pana Waczlawu Leskowcze

143 Tedy 13. června viz. Marie Bláhová, Historická chronologie, Praha 2001, str. 536-7.

144 Viz Státní okresní archiv ve Strakonících, AM Strakonice, kniha č. 39.

145 Tedy 15. ledna viz. Marie Bláhová, Historická chronologie, Praha 2001, str. 536-7.

z Leskowcze na Strzele a Kraselowie, pana Petra Baubinskeho z Augezda a na Dubu yakozto mocnych otczowskych panuow porucznikow panny Anezky dczery niekdy dobre pamieti Pana Wolffa Behera z Wojdu a statkuw na padnikuow, relaczy sau przed aurzad na rathauz uczinili takowau, jakoz gest dotczieny pan Wolff Beher statek ssosownii grunthy worne a lauczne przy miestie Strakoniecznych sobie nalezite gmiel a takowe wsssecky grunthy yakozto statek neporzizeney prawe przypadly, gedna polowicze gich na Maryanu dceru tehoz pana Wolffa Behera, manzielku Girzika Kochana, a druha polowicze na pannu Anezku tehoz pana Wolffa dczeru, kterauzot polowiczy tychz grunthuow gmenovite puol sydma gittra pannie Anezcze nalezitych nadespanii pani poruczniczy prodaly w tiechto miestech lezicznych, dwie gittrze za Lyskowicz, pul cztwrta gittra pod Kurzydlem, mezi grunthy urozeneho pana Ffridrycha Sasky ginak Wogyrze z gedne, a Wawrzincze Staniowicz z strany druhé, wornych, a w Czastowinie gedno gittro a pul druheho prowazce laucznyho urozenemu panu Mikulassi Rzepiczkemu z Sudomierze a nicz tu pannie Anezcze, sobie, ani komu ginemu nepozustawugicze a ponievadz gim cziastopsanym panuom porucznikuom yakz gmenowanii pani relatorowe to sau wyswiedzily, od nieho pana Mikulasse Rzepiczkeho za tauz polowiczy tychz grunthuow wornych y laucznych zauplna a doczela zaplaczeno a protoz giich mi oba nadepsanii pani poruczniczy na mistie cziastoppane pannii Anezky gich panu Mikulassi Rzepiczkemu diediczuom a budauczym k prawemu a diedicznemu drzenii a uziwanii postupowati a zapisowati raczii. ¹⁴⁶

Poslední záznam, jimž se v této práci budeme zabývat je o prodeji sirotčích pozemků. Zde nám poručníky představují rytíři Václav Leskovec z Leskowce na Střele a Kraselově a Petr Boubínský z Újezda a na Dubu. Ti, jak již z pramene vyplývá, měli tu moc disponovat (prodat) majetek sirotků, jež měly na starost. Tak se tomu i v našem případě stalo, přičemž jedním z kupců nebyl nikdo jiný než další z rytířského rodu Řepických (výše zmíněných) a to Mikuláš Řepický ze Sudoměře.

Druhá věc, která nám ještě dokresluje správu Strakonice, je zmínka o Václavu Špulýři z Jiter, strakonickém purkrabí. Z toho se nám kompletuje trojí správa hradní, městská a rychtovní. Hradní je zaměřena na samotné centrum celého panství. Rozhoduje o chodu centra, strakonického hradu. Vyplývá z toho správa jak hradního komplexu, tak hospodářských zařízení přímo pod něj spadající (v 16. století je na hradě zbudován pivovar, pekárna, mlýn, nachází se zde vězení). Městskou jsme si již poměrně charakterizovali v podobě městské rady s purkmistrem v čele. No a poslední je správa okolního strakonického velkostatku, kdy obě panství spadající pod strakonickou správu jsou

146 Viz Státní okresní archiv ve Strakonících, AM Strakonice, kniha č. 39.

rozdělena do 12 rycht¹⁴⁷ (třináctou je samotné město Strakonice) a každá jednotlivá rychta je spravována rychtářem.

Když jsme se začali bavit o strakonických městech, vytyčili jsme si otázku: „Jaké bylo postavení, jednotlivých částí Strakonice a do jaké míry se navzájem ovlivňovaly?“ Nyní nastala chvíle, kdy si ji zodpovíme. Vzpomeňme si na rodinu Tomáškových a na osud jejich syna Vavřince. V posledním zápise, jenž se k němu pojí se můžeme dočíst mimo jiné toto:

„Letha MDLXXXIII w pathek po pamatcze na nebewzetii blahoslawene panny Marye Wawrzinecz Thomasskowicz s Appolonau manzielkau Sasu zapisugii a postupugii domu polozieniim na welykem miestie... ktoreyztu duom mezi niimi manziely na duom Petra Kramařte polozieniim na malem miestie... a summy giste to gest II^SLX (kop míšenských)...“¹⁴⁸

Zde máme naznačen základní vztah mezi jednotlivými strakonickými městy. Jak ze zápisu vyplývá, domy na velkém městě měly o něco vyšší status než ty na městě malém. Bylo ale tomu tak doopravdy? Vzpomeňme si na strakonickou vedutu zmíněnou na začátku mé práce. Tam je velké město mostem spojeno pouze s malým městem a to je pak dále dalším mostem spojeno se strakonickým hradem. Z toho nám vyplývá tato potencionální skutečnost. Strakonické velké město bylo svojí polohou velice výhodné pro obchod, protože skrz něj vedla cesta do Písku a Horažďovic, čili sem mohli jednoduše proudit kupci. Kdežto malé město bylo ze všech stran obklopeno Otavou a spojení s „okolním světem“ ji zajišťovaly dva mosty s velkým městem a hradem. Pro obchod sice nevýhodné položení, ale za to bylo spojnicí mezi radou a johanitskou vrchností. Pokud tedy jedinec chtěl vykonávat úřad na hradě, stala se pro něj výhodná držba/vlastnictví domu na malém městě, což nám ostatně potvrzuje i samotný pramen.¹⁴⁹

Hodnocení, které město bylo statusově výše, je ze mnou uvedených skutečností snad téměř nemožné na provedení. Můžeme ho vnímat i jako zcela zbytečné. Už na příkladu Vavřince Tomáška se nám sice rýsuje nadřazenost domu na velkém městě, ale nesmíme zapomenout na to, že nic nevíme o rozloze a vybavení obou domů. Roli zde zajisté hrál i fakt, že Vavřinec mohl mít dluhy, které mu vytvářely potřebu peněz a ta zas snižovala Vavřincovu schopnost prodat svůj dům za vyšší sumu. Proto tento vztah uzavřeme tím, že obě města byla jak hospodářsky, tak správně provázána, přičemž velké město mělo přednosti v rámci obchodu a městské politiky, kdežto malé město vynikalo svojí „blízkostí“ k johanitské správě.

147 Viz. Státní oblastní archiv v Třeboni, pobočka Třeboň, Velkostatek Strakonice, kniha č. 1244.

148 Viz. Státní okresní archiv ve Strakonících, AM Strakonice, kniha č. 39.

149 Šlechta ve Strakonících mnohdy vlastnila dům na malém městě.

Tudíž statusovou výši domu ani tak neurčovalo jeho položení (ve kterém městě se nachází), ale postavení jeho majitele v rámci strakonické pospolitosti.

Jak je, doufám, dostatečně znát z celé této kapitoly, pozemková držba byla velmi klíčovou záležitostí společnosti českého raného novověku. Ne jen, že měla funkci ukazatele majetku (v našem případě jsem pomocí množství půdy, jimž jedinec disponoval, použil ke stanovení části elitních strakonických měšťanů), hospodářskou a směnou. Měla by být vnímána i jako určitá forma kapitálů, která nejen, že mohla měnit svoji hodnotu v závislosti na okolnostech¹⁵⁰, ale i jako nástroj, který se čas od času stává zakladatelem nejruznějších sporů. Ostatně stačí si vybavit třeba spor mezi Vilémem Bubníkem a Matějem Černým, kdy se nemohli dohodnout na rozdělení luk nedaleko říčky Obryně.

150 Jedinec ponořený do svých dluhů v zásadě nemůže být schopen tak dobře zpeněžit prodávanou půdu, grunt, jako ten, jenž břímě dluhů nemusí nést.

Závěr

Při tvorbě práce jsem se potýkal hned s několika problémy. Nejdříve to byla komplikovanost celé tehdejší společnosti. Klasické teorie pojednávající o mém tématu ne vždy fungovaly, jako třeba systém nevolnictví. Jak doufám, z ukázek, jež jsem v práci uvedl, je dostatečně patrná mobilita tehdejších lidí, která se úplně neshoduje s touto koncepcí. Samozřejmě si nepředstavuji, že takovýmto způsobem migrovalo veškeré obyvatelstvo, ale v případě výhodnosti tohoto druhu pohybu určitě nebyl zcela nemožnou možností.

Na tento první problém mi navazuje druhý a to správné vymezení tématu práce. Zprvu se zdá banalitou, jak jsem se domníval na začátku svého úsilí, a však jak postupoval můj samotný výzkum, musel jsem ohraničení mého cíle úsilí různě upřesňovat. Vedlo mě k tomu hned několik faktorů. Za prvé dochovaný pramenný materiál pro 16. století je mnohdy torzovitý, a tak jsem musel každý úhel pohledu, z nichž se dalo vybírat pro studium mého tématu, zvážit, zda má dostatečné pramenné zázemí.

V neposlední řadě mě pak ovlivnil další problém a to značná propojenost jednotlivých úhlů pohledu. Celý počátek práce byl založen na strakonické knize pamětních zápisů. Ovšem jak se stále více prohlubovalo mé poznání tématu, tak se stále více rozšiřovala agenda materiálu. Ta by sice měla potencionální význam pro práci samotnou, bohužel jsem byl nucen z důvodu dodržení dostatečného, nikoliv zbytečně, dlouhého rozsahu práce volit pouze její část, jež má být pro práci využita. A tak jsem si stanovil pevné ohraničení určitého zorného pole, jímž jsem se chtěl zabývat. Nakonec došlo k tomu, že jsem nevyužil veškeré materiály, které se nabízely. Ovšem snaha docílit plného využití kompletní agendy ani není proveditelná v rámci „pouhé“ bakalářské práce, spíše by potřebovala zpracovat v samostatné monografii.

Poslední věc, kterou bych chtěl podotknout, je, že valnou část literatury uvedené níže jsem nevyužil v rámci poznámkového aparátu. Důvod je prostý a to, že údaje zachycené v pramenech byly někdy detailního, až specifického, rázu. Tudíž obtížnost jejich obsah nějakým způsobem porovnat s tím, co mi bylo sděleno „*ad fontes*“, se automaticky stala až zcela nemožnou. Ovšem tím nijak neupadá její význam, právě naopak. Ona mi značnou měrou, jako pan prof. PhDr. Jaroslav Čechura DrSc. a paní prof. PhDr. Luďa Klusáková Csc., pomohla vytvořit si seznam otázek k zodpovězení a jistý úhel pohledu na materiály s nimiž jsem pracoval.

Seznam ilustrací

Ilustrace 1: Veduta Strakonice 1710	8
Ilustrace 2: Mapa Prácheňského kraje 1750	14

Seznam pramenů a edic pramenů

Prameny

- ♣ Státní oblastní archiv v Třeboni, pobočka Třeboň, Velkostatek Strakonice, kniha č. 1244
- ♣ Státní oblastní archiv v Třeboni, pobočka Třeboň, Velkostatek Strakonice, kartón 299, inv. č. 2232
- ♣ Státní okresní archiv ve Strakonicích, AM Strakonice, kniha č. 39
- ♣ Státní okresní archiv ve Strakonicích, AM Strakonice, listina I/10
- ♣ Státní okresní archiv ve Strakonicích, AM Strakonice, listina I/12
- ♣ Národní archiv v Praze, Řád maltézských rytířů, kartón č. 388

Edice pramenů

- ♣ Businská Helena (ed.), Balbín Bohuslav, Krásy a bohatství české země, Praha 1986
- ♣ Berka Rudolf (ed.), Jihočeské rybníkářství. Výběr historických dokumentů, Vodňany 1988
- ♣ Bydžovský z Florentína Marek, Čechy za tří císařů, Praha
- ♣ Ryba Bohumil (ed.), Stránský Pavel, O státě českém, Praha 1946

Seznam literatury

- ♣ Berka Rudolf a kol., Historie a současnost podnikání na Strakonicku, Žehušice 2002
- ♣ Bláhová Marie, Historická chronologie Praha 2001
- ♣ Bobková Lenka (ed.), Acta univerzitatis Purkynianae. Philosophica et historica I. 1992. Studia historika I., Život na šlechtickém sídle v 16.-18. století, Ústí nad Labem 1992
- ♣ Bůžek Václav, Nižší šlechta v politickém systému a kultuře předbělohorských Čech, Praha 1996
- ♣ Bůžek Václav, Rytíři renesančních Čech, Praha 1995
- ♣ Cvrček Jan Zdeněk, Strakonice. Město-lidé-osudy, Strakonice 1989
- ♣ Čechura Jaroslav, České země v letech 1526-1583. První Habsburkové na českém trůně I, Praha 2008
- ♣ Čechura Jaroslav, České země v letech 1584-1620. První Habsburkové na českém trůně II, Praha 2009
- ♣ Dülmen Richard van, Kultura a každodenní život v raném novověku II: Vesnice a město, Praha 2006
- ♣ Fibich Ondřej, Durdík Tomáš, Rytíři svatého Jana a jejich hrad ve Strakonících, Strakonice 2011
- ♣ Janáček Josef, Obrázek ze života rudolfínské Prahy, Praha 1958
- ♣ Janáček Josef, Řemeslná výroba v českých městech v 16. století, Praha 1961
- ♣ Kol., Kamenictví na Strakonicku, Blatná 1986
- ♣ Kol., Maltézský řád na Strakonicku, Strakonice 1991
- ♣ Kol., Měšťané, šlechta a duchovenstvo v rezidenčních městech raného novověku (16.-18. století), Prostějov
- ♣ Kol. Přehled dějin Československa I/2, Praha 1982
- ♣ Kol., Strakonice, Strakonice 1933
- ♣ Kotlářová Simona, Bavorové erbu střely, České Budějovice 2004
- ♣ Kotlářová Simona, Jan III. z Rožmberka (1484-1532). Generální převor johanitského řádu v Čechách a vladař rožmberského domu, České Budějovice 2010

- ♣ **Kremer-Karlštejnský V. V., Strakonice. Historický a kulturní obraz města, Strakonice 1945** (*uvedený titul doposud nebyl vydán; existuje pouze ve strojopise v pozůstalosti pana V. V. Kremera-Karlštejnského*)
- ♣ Kremer V. V., Z minulosti do přítomnosti strakonického pivovarnictví. 325 let trvání pivovaru Strakonice, Strakonice 1974
- ♣ Louženský Jiří, Frölich Jiří, Mlynářství na Strakonicku, Strakonice 1983
- ♣ Macek Josef, Jagellonský věk v českých zemích III.-IV., Praha 2002
- ♣ Maťa Petr, Svět české aristokracie (1500-1700), Praha 2004
- ♣ Miller Jaroslav, Uzavřená společnost a její nepřátelé. Město středovýchodní Evropy 1500-1700, Praha 2006
- ♣ Musil Jiří, Maur Eduard, Horská Pavla, Zrod velkoměsta. Urbanizace českých zemí a Evropa, Praha a Litomyšl 2002
- ♣ Ottův slovník naučný, Díl XVII. Median- Navarrete, Praha 1999
- ♣ Pánek Jaroslav, Česká města v 16.-18. století, Praha 1991
- ♣ Sedláček August, Děje Prácheňského kraje, Písek 1926
- ♣ Sedláček August, Hrady, zámky a tvrze království českého XI. Prácheňsko, Praha 1997
- ♣ Svoboda Miroslav, Páni ze Strakonice. Vládci Prácheňska a dobrodinci johanitů, Praha 2010
- ♣ Vorel Petr, Rezidenční vrchnostenská města v Čechách a na Moravě v 15.-17. století, Pardubice 2001
- ♣ Winter Zikmund, Zlatá doba měst českých, Praha 1991